

Stockholms
universitet

Denna digitala kopia är tillgängliggjord av Stockholms universitetsbibliotek. Upphovsrätten har upphört. Får användas i enlighet med gällande lagstiftning.

This digital copy is provided by the Stockholm University Library. Its copyright has expired. May be used according to current laws.

Scheutz, Georg

Slägtvälde och idévälde, eller det som var och det som kommer

1840

Stockholms Universitetsbibliotek (ägare/owner)

Scheutz, Georg

SLÄGTVÄLDE

OCH

IDÉVÄLDE,

ELLER

DET SOM VAR OCH DET SOM KOMMER.

**STOCKHOLM.
GEORG SCHEUTZ.**

1840.

INNEHÅLL.

1.

<i>Syftningen af striderna mellan styrande och styrda</i> S. 1	
SLÄGTVÄLDE	3
Dess vanligaste former	5
Dess grund	6
Dess fördelningssätt	7
De yttre villkoren för dess bestånd	8
Tillkomsten af det väsentligaste bland dessa vilkor, och de särskilda sätten för dess uppfyllande i olika länder och tider	9
Slägtväldets gamla politik	17
Ett kapitel af MACCHIÀVELL	22
Diplomati och krig	27
Vapenmaktens behof af idémakten	28

2.

IDÉVÄLDEN	31
De hittills-samhällsdanande idéerna	32
Kyrkans värde	35
Ordningens	37
Förtroendets	40

3.

<i>Kreditmakten</i>	52
Dess »konservativa» förmåga	54
Ideell rikedom	57
Kreditmaktens inflytande på allmänna välståndet i Europa	66
Kreditmakten i Nordamerikanska Förbundsstaterna	69

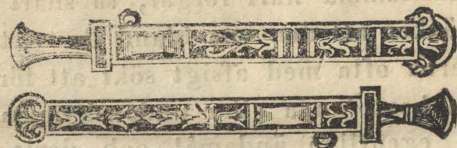

4.

DET KONSTITUTIONELLA SAMHÄLLSSKICKET	74
Dess syftning	75
På hvad sätt det synes utveckla sig i Europa	79
Orsakerna till denna utgång	81
Sannolikt undantag härifrån inom Skandinaviska halfön	84

5.

Sveriges samhällsordning	86
I hvad mån den förändrats af 1809 års män	87
Verkan på Sveriges samhällsskick af tidehvarfvets följdrikaste nyhet	89
Sveriges adel	96
» preste- och borgarestånd	100
» bondestånd	102
Slutsatser	121

1.

Om man närmare skärskådar de tvister öfver samhällsformen, hvilka i olika länder och tider förts emellan styrande och styrda, så skall man finna att striden, *alltid och allestädes, haft ett och samma slutliga syfte*; fastän detta varit vid olika tillfällen mer eller mindre klart insedt och mer eller mindre öppet omtaladt.

Det förefaller väl, vid första påseendet, besynnerligt att en fullständig kännedom om sjelfva tvistefrågan någonsin

kunnat saknas i just det slags tvister, hvilka för samhällsmenniskan, såsom sådan, äro de viktigaste bland alla; men det sällsamma häri förgår, så snart man upptäcker att den ena bland de tvistande parterna ofta med afsigt sökt att för den andra bortblanda eller undanskymma tvistens egentliga ändamål och derigenom vinna fördelen att sjelf få med öppna ögon träda i kamp emot en mer eller mindre blind vederdeloman. Stundom hafva väl begge varit lika blinda; men detta inträffade antingen i samhällsbildningens barndom, eller ock sedan en långvarig vapenhvila, fortfarande under många slägtleder, hunnit alldeles utplåna minnet af de fordna striderna, äfvensom af deras anledning. Då samhällsformerna emedlertid sättas alltjemnt i fråga på nytt, och nu mer allmänt än någonsin; så torde hvar och en finna vigten af att alltid hafva frågans yttersta mål tydligt i sigte. Man varseblifver med detsamma alltid hvartåt striden leder, åt hvilket håll segern sökes för tillfället, och på hvilka grunder ett förnyadt fredsslut må vara att hoppas.

Hvarje statsform är ett sådant fredsslut; den må för öfrigt kallas despotisk, monarkisk, aristokratisk, demokratisk, hierarkisk eller konstitutionell; med hvilket sednare uttryck vanligen menas en sammanfattning af de förstnämnda formerna eller af vissa ibland dem. Merendels ingå äfven dylika namn i fredsslutens företal, och det hela är ofta ej annat än en utläggning af namnet. I ganska få bland dessa politiska urkunder finner man dock den avslutade stridens rätta syftemål tydligt omtaladt, och följaktligen ej heller det träffade fördragets.

Hvart syfta då dessa strider och fredsslut? Hvarom är ytterst frågan?

Om ingenting annat, än *huruvida samhällets inrättning bör bestämmas efter en idé, gällande som ledning för alla samhällsmedlemmarne, utan undantag; eller efter en eller flera slägters enskilda åsikter och fördelar*. Idéer och släkter äro frågans yttersta utgångspunkter: och frågan gäller de förras eller sednares slutliga öfvervigt; hela tvisten angår, med ett ord, *idévalde* eller *slägtvalde*.

Men likasom slägterna äro många, så

äro äfven de allmänna idéer, som kunna uppställas till ledning för samhällsinrättningen, icke så få; fastän endast några få hittills vunnit en sådan giltighet, att de förmått bilda samhällsformer. Slägtväldena hafva deremot hunnit försökas på så mycket mångsidigare vis, derföre att de i allmänhet äro äldst. Deras rent materiella grundval låg närmare tillhands för den mera sinlige och mindre tänkande, sådan som man vanligen föreställer sig menniskan vid samhällsbildningens morgon. Der de ännu finnas mer eller mindre bibehållna, härstamma de ock från en längesedan försvunnen tid. I skrifter öfver statsformerna, har man åt dessa välden gifvit mångfaldiga namn, fastän saken i sig sjelf ej varit mer än en. När man inser detta, betyda namnen föga. Men som de ändå kunna rätt väl begagnas för att med några ord tillkännagifva *inom hvilka afdelningar af samhället*, som slägtväldet under dessa olika former återfinnes, så lättar det öfversigten att sammanställa dem. Vi skola således här lemna en dylik sammanställning af de mest beryktade bland slägtväldets former. De

visa sig såsom

PATRIARKALA, hos

Herdefolk,

Jägarefolk,

Klanföreningar;

DYNASTISKT ABSOLUTA, i

Persien,

Turkiet,

Nygrekland,

Maroko, m. fl.;

FEODALA, hos

Radschputerna,

Afganerna,

Medeltidsmonarkierna, i allmänhet,

Fylkeskonungarne,

Japanerna,

Söderhafsöboerna, i allmänhet;

ARISTOKRATISKA, inom

de Antika Republikerna,

Medeltidsrepublikerna,

Pohlen, före dess delning,

Schweitzerkantonerna, i allmänhet;

HIERARKISKT ARISTOKRATISKA, i

Hindostan,

Fornegypten,

Meroe, m. fl.;

DYNASTISKT ARISTOKRATISKA, nu, i

Storbritanien,
Tyskland,
Italien,
Danmark,
Ryssland;

DYNASTISKT ARISTOKRATISKT DEMOKRATISKA, nu, i

Sverige;

DYNASTISKT DEMOKRATISKA, nu, i

Frankrike,

Holland,

Belgien,

Norrige.

Om man ej låter förvilla sig af namn, utan dömer efter sak, så ser man, i alla dessa stater, *börden* vara *grunden till makt*, eller att väldet der finnes hos *en* eller *flera* personer *utan annan orsak, än att deras förfäder, fränder eller bördsförvandter innehaft det före dem*. Mången har trott att detta gäller blott om monarkier och feodalstater; men deri är ett stort misstag. Man glömmar då att de flesta *republiker* blifvit uppförda på samma grundval, och att jemnförelsevis ganska få samfundsföreningar förekomma, der herrskareanspråken

icke haft sin källa uti fortplantningsbestyret, hvars ändamålsenliga anordnande, inom maktinnehafvarnes krets, också i dessa samhällen, alltid utgjort en högst vigtig statsangelägenhet.

Slägtstaternas former hafva vanligen blifvit bestämda genom slägtväldets fördelningssätt, men utan särdeles verkan på väldets grund. Man ser det än innehafvas *uteslutande af en enda dynasti* — en *regentsl. gt.*: än *gemensamt af flera dynastier* — hvilkas medlemmar fått namn af *patriarker, emirer, scheiker, kaner, braminer, tsch tris, damjos, radschputer, patricier, adel, friborne, fresemän*, o. s. v.; än att en fursteslägt förer befälet med *biträde* af herreslägterna. Öfverallt herrskas likväl till följd af börd och utan annan grund för väldet, än denna helt och hållet fysiska. Om också seden någonstädes medgifvit förflyttningen af en till väldet icke född, inom de födda herrskarnes krets, såsom en belöning för redan gjorda tjänster åt de herrskande, eller under förutsättning af en framtida hyllning åt deras makt; så har det helas förhållande äfven härigenom rubbats föga,

eller endast kort och öfvergående; emedan den förflyttade alltid blifvit genom sjelfva flyttningen förklarad skicklig att medelst blotta fortplantningen öfverlåta sin nya herrskaregenskap på sina afkomlingar, och denna egenskap har således genast blifvit lika ärftlig hos honom sjelf, som den var förut hos hans nya stånds-förwandter.

Likasom släktväldets *inre grund* är helt och hållet materiell, så äro dess *yttre villkor* det icke mindre: de utgöras af en öfvervägande *rikedom* (eller från de öfriga samhällsledamöterna hemtade stora inkomster) samt *vapenmakt*. Det förra är nödvändigt för en oberoende tillvaro och utveckling af sjelfva de styrande slägterna: det sednare erfordras dels till deras väldes beskydd emot dem, som icke äga någon lott deri, men kunde hägfällas att vinna det utan innehafvarnes samtycke, dels till genomdrifvande af de styrandes vilja, när denna kunde råka i någon allmännare stridighet med de styrda.

För hvar och en torde det vara klart att styrelsen, i hvilket samhälle som helst,

omöjligen kan utöfvas af *alla* samhällsledamöterna gemensamt. Oberäknadt sjelfmotsägelsen att styra och styras på samma gång, så skulle en för stor mängd maktutöfvare hindra den enhet och skyndsamt, hvarpå en ändamålsenlig styrelse så ofta och ofta så väsendtligen beror. Styrelsemaktens utöfvare måste därför alltid förblifva få, i jemförelse med de samhällsledamöter, som icke utöfva någon sådan makt. Inom släktvälden, der skickligheten till maktutöfning förutsattes uppkomma genom blotta födelsen och fortfara för hela lifstiden, har det af denna orsak varit nödigt att med omsorg afsöndra det lilla antalet af de till väldet födda, från det ofantligt stora antalet af de till intet välde födda, och att göra öfvergången ifrån de sednares krets till de förnas antingen omöjlig, eller åtminstone ganska svår: släktväldet skulle i motsatt fall icke länge förblifva släktvälde. En af detta väldes mest utmärkande egenheter är därför samhällsmedlemmarnes *söndring* i två *sinsemellan oförenliga* afdelningar, af hvilka den ena innefattar antingen blott en *enda* familj (regentens)

eller ett *jemnförelsevis* ganska ringa antal familjer (adeln), och den andra alla de *otaliga familjer*, hvaraf hela det öfriga samhället består. Men då söntringen börjar vid alla samhällsmedlemmarnes födelse, fortsättes under deras uppfostran och sedan räcker genom hela deras lifstid, så måste, såsom en oafvislig verkan häraf, följa, att de vanor och behof i afseende på lefnadssättet och de åsigter af samhällsinrättningen, hvilka från känslans och begreppets första uppvaknande och sedan allt vidare danas hos individerna inom den ena afdelningen, blifva i de flesta fall helt olika med dem som uppstå och utvecklas hos individerna inom den andra afdelningen. Menniskorna inom dem begge födas visst icke, åtminstone icke uti de Europeiska samhällena, såsom olika *raser*; men de utbildas verkligen dertill med konst, allt ifrån födelsen, genom uppfostringssättet och omgifningarne: och så fullkomligt olikartade blifva de slutligen, att äfven den mest dramaturgiska inbillningskraft hos en individ af den ena afdelningen ej förslår att ställa honom riktigt på den ståndpunkt, hvarifrån indivi-

derna i den andra afdelningen se lifvet och samhället. Den *intellektuella* och *moraliska* söntringen mellan begge afdelningarne blir med ett ord fullständigt, hvad den fysiska och materiella icke lyckats blifva i verkligheten. Härigenom inträffar åter, och måste ganska ofta inträffa, att begge afdelningarne ej *förstå* hvarandra, oaktadt alla ömsesidiga förklaringar, och att de ej *förmå* bedöma samma sak på samma sätt, äfven med den mest upprigtiga önskan om en dylik öfverensstämmelse. De kunna derom yttra samma ord; men de vid orden fästade begreppen äro ej för begge desamma; ty den inre tolken för de begge lika ljudande språken finnes ej mera: den dödades, under det att de samtalande uppvekte från barn till fullmogna män eller qvinnor.

Denna olikhet, denna söntring måste framför allt äga rum inom *politiken*; emedan det företrädesvis är på det politiska området, som den lilla afdelningen fått sin särskilda och för den stora afdelningen oåtkomliga ståndpunkt. Således måste ganska ofta hända att begge döma alldeles stridigt i frågor om rättvisan,

klokheden, lämpligheten och nyttan af styrelseåtgärder eller om styrelsen i det hela: och detta visst icke alltid på grund af begge afdelningarnes olika interessen, utan blott till följd af de olika sidor, från hvilka de betrakta frågan.

När det härigenom inträffar, att den stora afdelningen finner den lillas styrelse orättvis, oklok, olämplig eller onyttig, och den lilla — låt vara blott derföre att den blir oförstådd — misslyckas att, som den själf fattar det, bringa den stora "till förnuft", det vill säga på andra tankar; så kan den naturligtvis ej få sina beslut verkställda *frivilligt*. Men att bringa det derhän med *tvång*, har andra svårigheter, när den motspänstiga viljan är de ojemnförligt fleras vilja. Hvad återstår den lilla då, för att göra *sin* vilja gällande: för att styra, kort sagdt, som är hennes lifs förutsatta bestämmelse? Påtagligen ej annat än *vapenmakt*: än svärdet, utan tvifvel fördt af en mindre skara, men en, som emot aftalade förmåner eller af inplantad fördom, icke dervid utöfvar något eget omdöme eller någon egen vilja, utan *blindt och ovilkorligt*

lyder den lilla afdelningen och af denna låter förbereda sig så, att den, ändamålsenligt använd, förmår tillbakadrifva den storas tillfälliga, oöfvade, illa väpnade och än sämre anordnade och använda motståndskraft.

Det mest afgörande medlet till slägtväldets upprätthållelse, är alltså en för detta välde väpnad styrka, beredd att draga svärdet när som helst och mot hvem som helst, på de till väldet föddas vink. Häfderna upplysa ock, att inom alla slägtvälden funnits en vapenstyrka, till den maktinnehavande klassens tjänst. När misstroende till de öfriga klasserna vägrat denne att inom dem välja det väpnade biträdet, har den ej sällan förskaffat sig det *utrikes ifrån*; eller ock har den *väpnat sig själf* och genom hvarjehanda medel *afväpnat alla andra*. Sjelfbeväpnningen var slägtväldets hufvudsakligaste stöd i forntidsrepublikerna. *Athen*, t. ex., väpnade högst ogerna andra än "*evpatri-derna*" — de "*välborne*". I *Sparta* och *Rom*, der till en början alla stadsinvånarne ansågos såsom både välborna och medborgare på samma gång, i jemnförelse

med det förras "kringbyggare" och det sednares "bundsförvandter", hvilka blott voro undersåtare, var det dessa välborna stadsboer som företrädesvis buro vapen, och derigenom kunde befalla öfver sina undersåtare. Understodo dessa sig att göra väpnadt motstånd, så blefvo de antingen samt- och synnerligen gjorda till rättlösa trälar, hvarpå Spartas Heloter lemna ett märkvärdigt prof, eller styrdes och beskattades de godtyckligt af hufvudstadens herrskareslägter, såsom händelsen var i Romerska prefekturerna. Men ofta bildade sig bland sjelfva medborgarne särskilda slägtvälden, hvilkas medlemmar "befriade", som det kallades, de med dem obeslägtade från vapens bruk, och derigenom förskaffade sig den öfvervigt, som denna skilnad måste medföra. Rom var ej så gammalt, då en stor del af dess mindre förmånligt befryndade invånare, eller plebejerna, sålunda *lindrades* från vapenbördan och endast vissa deribland förklarades böra dela denna skyldighet och rättighet med de alltid välrustade råds- och riddareätterna. — Den stora skilnaden emellan medeltidens statsformer

och forntidens kunde blott obetydligt förändra detta förhållande, då slägtvälde var begges grund. Det blef således äfven under medeltiden den "fribornes" rätt att bära *full rustning*; och fastän riddarne väpnade sina lifegna, så betroddes dem, jemte anfallsvapnen, sällan andra skyddsvapen än sköld och aldrig annat än *öppen* hjälm. Slutet hjälm och harnesk förbehöll sig adeln sjelf, och gaf derigenom åt en jemnförelsevis ringa flock riddare förmågan att lätt motstå en stor skara harnesklösa. I de Italienska medeltidsrepublikerna, hvilkas adel egentligen var en köpmansadel, tog denna, med afsigt eller ovetande, forntidens största handelsrepublik till förebild i sättet att upprätthålla sitt slägtvälde. Likasom Karthago, använde den oftast främmande legotroppar, för att tygla dem den styrde och bekriega andra stater; men befälet förbehöll den sig helst sjelf: och först när den började vårdslösa detta försigtighetsmått, bereddes undergången för dess makt. De Tyska och Nederländska statsrepublikernas patricier stodo i mera harmoni med sina plebejer, och erinrade, i

sitt sätt att bibehålla öfverväldet, snarare om det gamla Roms första tid. Också var deras författning i många hänseenden närmare modellerad efter Rom, än efter Venedig, Genua, Florens, &c.

Vår tids adel, till en del härstammande från medeltidens och ännu förändade bilderna af dess vapensköldar och slutna hjälmars i sina sigiller, på sina vagnar, o. s. v., har *bibehållit sitt slägtvälde blott i den mån, som den följt sina ättfäders sed att företrädesvis välja vapenyrket till sitt lefnadsyrke*, och som det lyckats den att *ibland sina ledamöter utskifta befälet öfver staternas krigsmakt*. I samma mån hafva nämligen *fursteslägterna* trots sitt eget slägtvälde beroende af adelns tillgifvenhet och att de behöfde försäkra sig derom genom nya befäls, nya förtroendeposters och nya inkomstkällors upplåtande åt adeln, eller åtminstone genom dess bibehållande, efter förmåga, vid de gamla. Mellan regentslägterna och adeln har sålunda uppstått ett slags allians, till ömsesidigt beskydd af hvarandras slägtvälden emot samhällenas öfriga till intet välde födda

ledamöter: ett förbund, som väl hvarken är skrifvet eller besegladt, men som utbildat sig på historisk grund, genom öfverensstämmelse i uppfostran, vanor, åsigtter och lefnadssätt, och derigenom så mycket fastare. Det anborna råds- och riddareväldet har, till följd häraf, hos en del af Europas adel vunnit nästan samma orubblighet, som råds- och riddareadelns på mångtusenårig häfd hvilande öfvervigt hos Indiens bramín- och tchetrikaster; och när adeln blott icke vanvårdat sin vapenskicklighet, så har till och med dess eget och sjelfva fursteättens delvisa affall ifrån slägtväldets gamla politik befunnits vanmäktigt att beröfva den öfriga delen dess inflytande. Vi hafva dagligen förnyade prof härpå i Spanien och Portugal; och detta icke blott i den högre adelns fortfarande öfvervigt derstädes *de facto*, om ej *de jure*, utan äfven i delens feodalt dels fullkomligen demokratiskt adliga Baskernas förmåga att motstå hvarje nyhetsförsök, som visar sig allvarsamt menadt.

Vi nämnde *slägtväldets gamla politik*. Den var *MACCHIAVELLS*, långt före honom,

och kunde ej vara någon annan. När, efter hvad vi redan visat, samfundsledamöternas *söntring* i två oförenliga afdelningar oundvikligt är en ibland de utmärkande samhällsegenheterna vid detta väldes tillvaro, och *väpnad styrka* påkallas ibland hufvudvilkoren för dess bestånd: så är ock *ett krigsförhållande*, om än ett tyst, *dess oafvisliga följeslagare*. Men vid en fätalig makts spända ställning emot en mångfaldigt talrikare, måste diplomaten, underhandlingens konst, slugheten med ett ord, lemna sitt bidrag, för att så vidt som möjligt hinna målet utan öppen brytning och att, när denna ej kan undvikas, medverka till stridens lyckliga utgång.

Med *konst* måste alltså vinnas, hvad som ej kan uppnås på annan väg; och det är handgreppen vid denna konst, som MACCHIAVELL afslöjar i sin ryktbara bok om "*Fursten*". Man har betraktat den Florentinske ädlingen som en afgrundens apostel, under det att man, besynnerligt nog, ej dragit i betänkande att räkna honom ibland världens förste statsmän både i handling och insigt. Men

man har glömt eller icke velat höra hans egen uppgift: att den politik hvori han undervisar, blott består i *kännedomen om hvad han kallar "stora mäns be- drifter, hvilken han förvärfvat under "en lång erfarenhet af samtidens för- hållanden och en oafbruten gransk- ning af forntidens"*)*; med andra ord: att konstens uppfinning icke tillhör *honom*, utan hans *kast*. Också tillerkänner han anspråket på politiskt förstånd ensamt åt denna *kast*, och röjer öfverallt det djupaste förakt för "*packet*" (il volgo), just för dess blindhet i dylika fall; och han meddelar knappast ett enda råd, utan att genast bekräfta dess brukbarhet med exempel ur historien eller hans samtids händelser. Sjelf är han, under allt detta, ett talande exempel på den af oss förut omnämnda olikhet i åsichter af lifvet och samhället, som måste alstras och utbildas hos de två olika samhälls-

*) "La cognizione delle azioni degli uomini grandi, imparata da me con una lunga sperienza delle cose moderne ed una continua lezione delle antiche." IL PRINCIPE; Lettera dedicatoria.

afdelningarne, genom uppfostran och sällskapsförhållanden. Han tillhörde kretsen af de till väldet födda, och betraktade världen så, som det inom denna krets var vanligt att betrakta henne. Det bör då ej öfverraska att han, när han ville helt och hållet praktiskt undervisa i politiken, framställde den sådan som han sjelf funnit den bland sina bördsförvandter, och att han uppskattar statsmannaskickligheten efter statsmannens förmåga att antingen sjelf reda sig i kinkiga omständigheter medelst denna politik, eller taga lärdom derom af hvad som händt andra. "Det ges tre slags hjernor:" anmärker han, "somliga begripa af sig sjelfva; somliga begripa hvad andra visa dem; somliga begripa hvarken af sig sjelfva eller efter andras anvisning. Den första sorten är öfverträfflig (eccellentissimo); den andra förträfflig (eccellente); den tredje är oduglig."

Nödvändigheten är, efter hans åsigt, det första bland alla statsskäl: nödvändigheten att begagna de medel, som leda till väldets upprätthållande. Männe han, till en början, har orätt häri? När

maktinnehafvaren en gång står på den punkt, att han icke har annat val än *försaka* väldet eller *betrygga det ändamålsenligt*, medlen dertill må vara hvilka som helst; så är väl det förra, när medlen ej äro rättvisa, utan fråga att föredraga: men vill han det ej, så är ett *overksamt* kvarstadnande blott svaghet, och ett verksamt, *under låtsad fördömelse af det verkningssätt som begagnas*, blott ett föraktligt hyckleri, hvilket nu mera bedrager ingen, fastän MACCHIAVELL kunde tryggt påstå att det bedrog "paket" på hans tid.

Af allt hvad han sagt i sin styrelselära, har ingenting blifvit oftare och häftigare klandradt, än det 18 kapitlet; måhända derföre, att det likasom i sammandrag innehåller konstens väsendtligaste vilkor: ett skickligt användande ömsevis af *lag*, *vapenstyrka* och *slughet*, allt efter omständigheterna. Vi aflägsna oss ej ifrån vårt ämne, då vi här nedan anföra det hufvudsakligaste af detta kapitel. Om föreskrifterna deri nu äro ofantligt mindre brukbara än fordom, så härrörer detta från några i samhällslifvet

införda elementer af nyare härkomst, till hvilka vi få anledning att återvända längre fram, men hvarom man på MACCHIAVELLS tid icke kunde äga någon aning.

Innan vi anföra MACCHIAVELLS ord, böra vi i förbigående erinra, att när han talar om *styrande*, så är det af en mängd bland hans yttranden uppenbart att han dermed menar *statsmän i allmänhet*, och icke blott *regenter*. Underrättelserna gälla lika ofta *furstars rådgifvare* och *senatorer i en adelsrepublik*; fastän det hela synes vara efteråt omskrivet, till uteslutande bruk för LORENZO DI PIERO DE' MEDICI, när Författaren beslöt att åt honom tillegna boken.

”KAP. 18.

”I hvad mån de styrande böra hålla ord.

”Huru berömligt det är för en styrande att hålla ord, att handla ärligt och utan svek, känner hvar och en. Icke dess mindre upplyser vår tids erfarenhet, att de statsmän utträttat stora saker, som brytt sig föga om ordhålligheten, och förstätt att med bakslughet förvirra andra

människors förstånd; samt att de slutligen besekrat dem, som stödt sig på rättshaffenheten. Man bör alltså veta, att det ges två sätt att segra: ett med rätt och ett med våld. Det förra är eget för människan, det sednare för djuren (*”bestie”*); men emedan det förra mången gång är otillräckligt, så måste äfven det sednare anlitas. Af vigt för en statsman är likväl att veta rätt begagna människan och djuret. Denna omständighet har på beslöjadt vis blifvit framställd af forntidens författare, i deras berättelser om huru Achilles och andra bland de gamla heroerna sattes i skola hos centauren Chiron. Att de till lärare fingo en half människa och ett halft djur, vill icke säga annat, än att herrskaren bör förstå bruket af den enas art, så väl som det andras och att den ena utan det andra saknar varaktighet. När en statsman nödgas, till följd häraf, begagna djuret, bör han bland sådana taga *räfven* och *lejonet*; emedan lejonet ej kan akta sig för snaror, och räfven ej för vargarne. Det är således angeläget att vara räf, för att märka snarorna, och lejon, för att skrä-

na vargarne. De, som trygga sig helt enkelt vid lejonet, förstå ej saken.

”Sålunda får och bör en klok statsman icke hålla ord, när en dylik ordhållighet vänder sig emot honom, och löftets anledning försvunnit. Vore alla människor goda, så skulle detta råd icke vara godt; men som de äro elaka, och icke hålla ord emot dig, så har du ej att hålla ord emot dem. En styrande kan dessutom aldrig komma i förlägenhet för officiella skäl till löftesbrottets förgyllning.

”Härpå skulle kunna anföras otaliga prof och visor hvilka fördrag, hvilka löften, som gått upp i rök till följd af de styrandes trolöshet, och att den som bäst förstått att nyttja räfven, kommit säkrast till målet. Men det är nödvändigt att veta väl förgylla detta kreatur och vara stor i förställningsförmåga (*“essere gran simulatore e dissimulatore”*), ehuru människorna vanligen äro så dumma och så beroende af stundens förlägenhet, att den som bedrager, alltid finner någon som låter bedraga sig. Bland nyare exempel må anföras ett. ALEXANDER VI gjorde aldrig annat än svek människor,

tänkte aldrig på annat, och fann alltid något föremål därför. Det gafs aldrig en man som försäkrade med bättre verkan och bedyrade mera heligt, men som höll mindre. Det oaktadt lyckades alltid hans svek efter önskan; emedan han förträffligt uppfattat den sidan af verlden.

”Det är därför onödigt för en styrande att äga alla de goda egenskaper hvarom förut*) är taladt; men väl är det nödvändigt att *synas* äga dem. Jag vågar till och med påstå att deras ständiga ägande och bruk är förderligt, men att deras sken är det nyttiga. Sålunda må du visa dig medlidande, ordhållig, mänsklig, from, rättskaffens, och vara det: men hålla lynnet så beredt, att, om nöden fordrar, du förmår och vet att vända det i motsatt rigtning.

”En statsman bör följaktligen noga iakttaga att aldrig låta undfalla sig ett ord, som ej innebär någon af de nysnämnda fem egenskaperna; så att han alltid må *tyckas* vara sjelfva mildheten, sjelfva rättvisan, människokärleken, tillförlitligheten, fromheten. Ingen egen-

*) I ett annat kapitel.

skap är likväl angelägnare att synas äga än den sistnämnda; emedan människorna i allmänhet döma mer efter ögonen än efter händerna, och hvar och en ser, men få känna. Hvar och en ser hurudan du synes, få känna hurudan du är: och dessa få drista ej att motsäga de öfrigas mening, försvarad af samhällsordningens helgd. Man aktar sig till slut alltid att träda människors handlingar, särdeles de styrandes, för nära, så snart man ej kan stödja sig på lagliga bevis. En statsman må derföre sträfva att leda och att upprätthålla samhällsskicket; medlemen dertill skola alltid förefalla aktningsvärda och allmänneligen lofordas, emedan packet alltid fäster sig vid ytan eller sakens utgång, men i verlden ej finnes annat än pack; och emedan de få der äga fritt utrymme, så länge de många sakna stödjepunkter."

Så lärer MACCHIAVELL.

"Det är en okristlig lära!" torde man utropa.

Alldeles: det är just det hon är; hon är ägta *hednisk*: härstammande från den gamla hedendomens mörka tider och i strid

med kristendomens grundsatser, likasom den samvetslösa egennyttan, hvilken uttänkt henne till sitt enskilda bruk. Men är hon väl mer okristlig, än så mången annan hednisk qvarlätenskap af samma ursprung, hvilken det icke faller någon in att fördöma: till ex. *krig*? Handlar den beräknande egoismen eller den tygellösa nycken värre när den bedrager människor, än när den mördar dem, i tusental och hundratusental? Behöfver *statsmannen* rodna öfver ett och annat svek i löften och underhandlingar, så länge någon är blind nog att prisa *eröfraren* stor i förhållande till de människooffer han slagtat åt sin herrskningslystnad, eller mängden af den egendom han röfvat, eller måttet af det hat han stiftat emellan folken och det betryck han grundlagt, för mansåldrar och århundraden?...

Det är underbart att se, med oförbländad syn, hvarthän förvidna begrepp kunna leda, när de öfvergå från begrepp till handling, och huru människor, med sundt förnuft i öfrigt, kunna förmås att finna religionens och lagens bud *förbindande* för de *många* men *icke* för de *få*: att

såsom brott, värda bilan och repet, afsky de förres enstaka och sparsamma afvikelser ifrån dessa bud, men förtjusas öfver de sednares tusenfaldiga kränknings deraf, ja lofsjunga dem såsom ärofulla idrotter, förtjenta af efterverldens beundran.

På möjligheten af ett sådant *tillstånd i begreppen* hvilat emedlertid möjligheten af alla de eröfringskrig, som anställt af så till vida bildade samhällen, att de inom sig antagit lagar emot rån och mord. Men en närmare granskning af denna omständighet hänvisar på ett *annat slags välde* än det, som vi hittills egentligen betraktat. Den upplyser, att vid tillfället af den fysiska maktens erkänt största kraftyttring framträder, i dess sällskap och såsom dess vilkor, en helt annan makt, nämligen *idéernas*, och att den förra skulle vid utförandet af sina mest ryktbara bragder uträtta ingenting utan den sednares biträde. Det ges mångfaldiga andra tillfällen, då den fysiska styrkan har icke mindre behof af idéernas makt; men som det i synnerhet inom militäristokratien blifvit så vanligt att anse

all annan borgen för framgång öfverflödigt, när den till sin disposition har en god "materiel" och en "väl disciplinerad armé"; så var exemplet af ett krig här det mest passande, likasom det onekligen är det mest ögonskenliga. Vid minsta eftersinnande måste man nämligen upptäcka, att den prisade tillräckligheten af dessa fysiska hjälpmedel beror på fortfarandet af en hednisk *fördom* — den nyss ofvan nämnda skefheten i allmänna tänkesättet — och att *om denna fördom en gång skingras, hvilket omöjligen står att förebygga i längden*, så äro med detsamma alla *väpnade* anfall emot *obväpnade samhällsledamöter*, likasom alla *eröfringskrig*, gjorda omöjliga, och till och med alla de anfallskrig, som icke allmäneligen inses vara indirekta försvarskrig.

Men, som redan anmärkts: detta exempel af *idéväldets* nödvändighet, såsom vilkor för den *fysiska makten*, är visst icke det enda, om också ett ibland de lättfattligaste. Begge dessa välden finnas tvärtom öfverallt tillsammans; ehuru det ena eller andra i olika tider och länder

yttrar sig mer eller mindre *öfvervägan-*
de, och derigenom kan förändra sam-
 hällsskicket till de mest motsatta ytter-
 ligheter. Mellan dessa ytterligheter måste
 äfven finnas en mängd öfvergångar, sins-
 emellan omärkliga, likasom i alla natur-
 bildningar; emedan det otvifvelaktigt ge-
 lika litet några språng på det egentligen
 historiska området, som på det natur-
 historiska. Inom det förra skulle det dock
 blifva en fåfäng möda att efterspana des-
 sa mellanlänkar, då de icke, såsom de
 i naturrikena, äro en gång för alla och
 med få undantag sådana nu, som straxt
 efter den närvarande verldsperiodens bör-
 jan, utan dels försvunnit i en utforsklig
 forntid, dels återstå att utvecklas i en
 ännu mer utforsklig framtid. När vi i
 det följande ärna betrakta *idéväldet*, in-
 skränka vi oss derföre till de få arter
 deraf, som hittills utvecklats sig i de
största eller ock från *slägtväldet mest*
skiljaktiga samhällsbildningar.

2.

IDÉVÄLDEN, eller sådana samhällen,
 hvilkas inrättning icke lämpats efter en
 eller flera slägters enskilda åsigter och
 fördelar, utan efter en *idé*, gällande som
 ledning för alla samhällsmedlemmarna *utan*
undantag, äro ännu fåtaliga, efter hvad
 vi redan anmärkt, af den orsaken att en-
 dast några få idéer hittills vunnit en så
 allmän giltighet i socialt hänseende, att
 de förmått grundlägga samhällsformer.
 De hittills samhällsdanande idéerna äro
 blott tre:

KYRKANS, inom
Påfveväldet,
Lamaväldet;
 ORDNINGENS, i
Kina;

FÖRTROENDETS, inom
Nordamerikanska Statsförbundet,
 åtskilliga *Stadsrepubliker,* nu,
Kommuner, i allmänhet.

En skarpare blick på *släktväldena* i det hela, är allt hvad som erfordras för att varseblifva deras likhet till inre grund och väsende. Oaktadt de många yttre skepnader, hvori de framträd och de många namn, hvarmed de i historien och statistiken blifvit utrustade, består deras hufvudskilnad i *antalet* af de släkter, som innehafva väldet genom arf. Denna skilnad är endast *quantitativ*; väsendet — släktstyrelsen — är för dem alla gemensamt.

Idéväldena, så få de än äro, visa deremot en *qualitativ* skiljaktighet sinsemellan. Den inre grunden och väsendet äro hos det ena slaget ej desamma, som hos det andra, äfven när de yttre formerna äga någon likhet. Hvilken ofantlig skil-

nad märkes t. ex. ej emellan Påfveväldet och Nordamerikanska Statsförbundet, och emellan dem begge och Kina!*)

*) Man torde finna *Kinas* förflyttning från släktväldenas klass till idéväldenas något oväntad, att ej säga orimlig, då man är van att föreställa sig det "himmelska riket" såsom despotismen i sin fullkomlighet, och äfven har sig bekant att kejsaren icke blott sjelf bär spiran i *arf*, utan till och med underhåller ett *adelsgarde*, härstammande från de Mantschurer, som för omkring 200 år sedan underlade sig landet och satte sin anförare, den nuvarande dynastiens stiftare, på tronen. Om någonsin ett släktvälde finnes, så synes det vara här. Förhållandet är dock att det blott *synes* så; men i sjelfva verket är detta slags välde här inskränkt inom *hofvet*, der kejsaren, såsom hvar och en annan familjfader, är de sinas husbonde. I afseende på *statens*, de minst tvåhundraåttiotre millionerna *Kinesernas*, styrande, måste han deremot ovilkorligen *ställa sig till efterrättelse* den redan vid sista dynastiförändringen *uråldriga ordning*, eller hvad man i Europa skulle kalla *rutin*, som blifvit *Kinesens* andra natur, öfvergått till ett slags orubblig förstening och bestämmer allt:

Om man afser från det tillfälliga undantaget, att ordningens högste represen-

lagstiftning, lagskipning, skatteväsende, polisuppsigt, embetsmannabefordringar, uppfostran och sällskapslif. I Kina kan med sanning sägas, hvad som i Frankrike varit fras: att "monarken *regerar* men *styrer* icke". Styrdt blir der i alla fall, och det till och med högst despotiskt; men det är den helgade rutinen, således en *idé* och icke någon *slägt*, som är despoten. Man finner i Kinas häfder mer än en bekräftelse på detta förhållande. Flera bland de utländska dynastier, som tid efter annan innehåft tronen, lyckades icke att derpå befästa sig med annat vilkor, än hyllandet af den Kinesiska rutinen i statsangelägenheter, och hufvudsakligen äfven i det enskilda lifvet. Deras fortsarande underdånighet under statsidéen blef en borgen för deras bibehållna rang. Om det skulle hända att den nuvarande dynastien utbyttes emot en ny, så komme denna händelse visst icke att förändra styrelsens karakter på något jemnförligt sätt med hvad ett presidentval hvart 4:de eller 8:de år åstadkommer i Nordamerika. Ombytet skulle egentligen märkas genom en mängd ceremonier, och endast äga någon vikt för monarkens husfolk.

tant i Kina har ärft detta representantbestyr, under det att embetsmännen efter gammal rutin styra förvaltningen, så gäller i alla dessa samhällen *intet arfsanspråk på makten*.

Inom *Påfveväldet*, nu mera ganska inskränkt, men fordom herrskande öfver större delen af den Kristna världen, har vägen till högsta makten alltid stått öppen för hvilken klass som helst: en ibland kyrkans mest utmärkte furstar, SIXTUS V, var i sin ungdom svinherde. Och fastän några mäktiga familjer stundom lyckats att bringa flera bland sina anförvandter på den heliga stolen, så förblef det dem ändå omöjligt att i längden monopolisera kyrkans styrelse. Den Romerska hierarkien har tvärtom beständigt röjt en afgjord motvilja mot hvad den kallar verldsligt inflytande på sin maktutöfning, och om den än sökt bibehålla slägtväldenas vänskap genom anförtroendet af några andliga värdigheter åt mäktiga ädlingar eller furstar, så har den alltid visat sig sparsam på denna gunst och ännu mera sällan medgifvit dem den påfliga kronan. Skicklighet och nit i

kyrkans tjenst, det vill här säga i statens, pröfvade och erkända af förmän och i högsta instansen af jemnvärdiga, bana ensamt vägen till väldet. Att lycksökeri och enskilda afsigter äfven härvid inblandat sig, vet hvar och en; men att det skett mer här, än inom andra samhällen, får ej förutsättas derföre att det oftare blifvit bekant. Der många måste medverka till en statsåtgärd eller en befördran, är det omöjligt att så ofta, som inom fåtaliga släktvälden, bedrifva intrigerna mellan fyra ögon.

Lamastyrelsen, bofast i Tibet, men utsträckande sitt välde vidtomkring i andra trakter af det östra Asien, är blott en Buddistisk påfvestat, i så många yttre omständigheter lik den Kristna, att den länge troddes vara en hednisk afart deraf, innan den blef närmare bekant. En stor mängd af denna österländska kyrkas inrättningar äro väl ännu okända; men så mycket vet man dock, att väldet inom den *icke ärfves*, hvarken af högre eller lägre maktinnehafvare, utan, hvad de sednare beträffar, tilldelas på samma grunder som inom Romerska hierarkien, och

hvad sjelfva påfvarne angår*), så utser hvar och en konklaf åt sig dertill ett spädt barn, oftast inom den fattigaste folkklassen, hvilket sedan uppfostras af de väljande, och således, ännu mindre än påfven i Rom, kommer till väldet genom något släktskapsförhållande.

I *Kina* stridde fordom mäktiga släkter om väldet, än delande det sinsemellan, än kufvade af någon lyckligare dynast; men detta släktvälde blef tillintetgjordt för omkring tvåtusen år sedan. Derefter har ett *ideellt* välde inträdt: *ordningens* välde, *rutinens*, och hunnit så införlifva sig med pluraliteten af Kinas hundratals millioner invånare, att de icke fåtaliga försöken af gamla släkter till något ärftligt välde återvinning blifvit med lätthet afvisade af det rådande tänkesättets omotståndliga makt. Några få släkter, hvaribland KONG-FU-TSES, åtnjuta väl mycken vördnad; men den högt aktade härkomsten förlänar dem ingen politisk myndighet. Myndighetens förvärfvande

*) I Tibet bo två, men de samlas i allmänhet väl.

beror helt och hållet på individuell skicklighet; fastän icke på den till makten skickliges eget samtycke till sin befordran. Hvarje husfader har nämligen samma tillfälle att sända sina söner i de offentliga uppfostringsanstalter, som öfverallt finnas anlagda. Barnens här inhemtade färdigheter pröfvas, efter en gång för alla bestämda föreskrifter. Visar en gosse dervid anlag för högre bildning, så förflyttas han, med eller mot sin vilja, till ett högre läroverk. Dylika, för mer och mer vidt omfattande kunskaper och färdigheter, finnas äfven talrikt i hela landet. Så framdrifves ynglingen, från den ena undervisningsanstalten till den andra, och användes snart i sådana embetsmannabestyr, som han förmår bestrida. Fortsatta studier, arbeten och prof, bestämma äfven sedan hans vidare befordran; och i stadgad ordning samt efter behörigt förvärfvade kunskapsbevis stiger han sålunda, steg efter steg, till den högsta klassen, inom hvilken kejsaren finner och måste taga det ofantliga rikets högste embetsmän. Svek och underslef synas visst icke kunna uteslutas från denna väg

till väldet, och Kinesens verldsbekanta anlag för bedrägeri finner utan tvifvel här ett vidsträckt fält för sin utveckling. Men förutseendet deraf, alstradt ur samma källa, har vetat att så omtänksamt och välberäknadt anordna förberedelser och prof, att äfven den förste ministern skulle fåfängt sträfva att försäkra sin son om en plats ibland rikets väldige, framför den ringaste fiskares son, i fall den sednare är ett snille och den förre ett dumhufvud i Kinesisk mening. Genom sin härkomst och sina anförvandter kommer man alltså ej till *väldet* i Kina. — *Hoftjenster* åter, som blott medföra *rang*, utdelar kejsaren fritt, ibland sin talrika släkt.

Undersöker man *huru befogenheten till maktens utöfning uppkommer*, i de samhällen vi hittills närmare betraktat, så ser man den härflyta

från börd,

från val, inom de till väldet föddas krets,

från utnämning genom förmän.

Ganska sparsamt härleder den sig deremot, inom dessa samhällen,

från val genom de styrda, utan afseende på den valdes börd.

Det sistnämnda är annars det *kommunala* sättet att förläna myndighet, och gäller derföre hufvudsakligen inom socknar och dylika underordnade samhällen, hvartill många af de fordna stadsrepublikerna nu mera kunna hänföras. Och då *kyrkostaterna* i sjelfva verket ej äro annat än stora socknar, i flera hänseenden bildade efter de smärre, som utgöra deras beståndsdelar; så ligger det en viss följdriktighet i stadgandet af samma utnämningssätt för kyrkostaternas högsta maktinnehafvare.

”*Församlingen*” var det okonstlade och anspråkslösa namnet på den äldsta statsinrättningen för KRISTENDOMENS *bekännare*. Inom den förkunnades dock, för första gången, den dittills oerhörda läran om *alla* människors likhet inför Gud: att inför honom ”den högste skulle vara som den lägste och den lägste som den högste”, emedan ”alla voro barn af samme fader i himmelen”; med ett ord, att der icke erkändes några från hedendomens slägtvälde härledda bördsskilnader emellan

”friberen och lifegen, herre och träl”, utan att ”alla voro bröder och systrar genom Jesus Kristus”.

I ett sådant samfund var *förtroendet*: tillförsigten till en broders ljusare förstånd, mera pröfvade erfarenhet, verk sammare nit och andra för det *gemensamma* bästa gagnande egenskaper, det enda som kunde grundlägga någon myndighet, när någon sådan behöfdes. *Val*, oberoende af allt annat än de väljandes egen öfvertygelse om den dertill värdigaste, blef således den äldsta Kristna samhällsinrättningens sätt att förläna makt. Tidigt anade det hedniska slägtväldet att dess eget fall måste beredas genom dylika samhällsåsigter, och förföljde deras anhängare med en grymhet, som var dittills oerhörd inom hedendomen emot olika religionsförvandter. Men de maktägande insågo att här var fråga om annat än blott en ny religionslära. De biträdde nitiskt af det hedniska presterskapet, hvilket å sin sida blifvit retadt till sjelfförsvar genom den Kristna församlingens ofördragsamhet och omvändelsenit, så ovanliga bland hedningarne. Förföljelser-

na understöddes slutligen af tidens tänkare, för hvilka kristendomens enkla lärosatser och sjelfuppoffrande försakelse var "en galenskap". Bekant är dock, huru föga våldet förmådde och huru dynaster och hierarker tröttnade förr att mörda och plåga, än deras offer att genom ståndaktighet i qvalen blifva "vittnen" (martyrer) för sin tro. En ny väg valdes då, och förde till målet, med lätthet och skyndsamhet, om också ej alldeles fullständigt. Förföljarne uppträdde sjelfva som kristna, nämligen på *sitt* vis: de hedniska gudahusen omvigdes till kyrkor åt kristna helgon: bilderna af Cybele, Venus, Jupiter, Apollo, &c., röjdes ut, och bilderna af Maria, Magdalena, Petrus, Paulus, &c., sattes i stället; man förändrade namnen, men bibehöll den gamla afgudatjenstens hierarki, ceremonier och ståt, så vidt som någonsin möjligt. Martyrdomens anledning var undanröjd och belåtenheten återkom hos hopen — "paket" skulle MACCHIAVELL ha sagt — som blott såg på ytan. Om än kristendomens *trosläror*, i deras efter de maktägandes interesse förändrade skick,

blefvo genom dessa medel spridda både vidsträckt och hastigt, så gick dess *sedolära* till en stor del förlorad derigenom, och dess *samhällsäsigt*er undertrycktes så lyckligt för släktväldena, att dessaingo vara nästan ostörda deraf för mer än fjorton århundraden; ty så lång tid förlöt emellan KONSTANTIN DEN STORE och WASHINGTON.

Förtroendets välde, kommunalstyrelsen för stora samhällen, hade likväl grundlagts i Nordamerika halftannat århundrade före den sistnämnde statsmannens och krigarens uppträdande till dess försvar. Historien om dess grundläggning var länge förbisedd af Europeiska häfdetecknare. Denna glömska har lemnat Nordamerikanska statsinrättningens fiender ett med ifver omfattadt tillfälle att få brännmärka hela stiftelsen såsom "ett *uppror*, hvars fortsatta tillvarelse väl ej kan faktiskt förnekas, men hvars laglighet aldrig kan eller bör medgifvas", och hvars undergång derföre vore att förvänta, såsom den eviga rättvisans säkra om än sena vedergällning för en brottslig förmåtenhet. *Sanningen* är, att Nordamerikanska Staternas äldsta

grundläggare bosatte sig på en jord, som de *köpt*, för sina egna medel, af den vil-
da urskogens invånare, och som de sedan
sjelfva uppodlade och bebyggde; detta
land tillhörde alltså dem och deras arf-
vingar i grund af en rätt, med hvilken
eröfringens — de Europeiska samhällenas
vanligaste förvärfningssätt af länder —
icke kan uthärda jemnförelse på något
vilkor. De hade icke begärt eller fått
något biträde från moderlandets styrelse
vid sitt företag, beledsagades af ingen
dess fullmäktig hemifrån och hvarken
kunde eller behöfde erkänna dess väl-
de öfver en ödemark, som de tillhand-
lat sig af ett annat folk, hvilket der-
på ensamt ägde urminnes häfd. Här in-
rättade de en samhällsordning, så som
dem syntes bäst och utan att Engelska
regeringen hvarken tog någon del deri
eller ens någon kännedom derom. En-
gelska dynasterna och presterna voro tvärt-
om högst belåtna med att i frivillig lands-
flykt på andra sidan världshafvet veta ett
antal landsmän, dem de hatade alldeles
af samma skäl som föranlätit hedendomens
dynaster och prester, före Konstantins tid,

att förfölja de äldsta kristna: det skälet
nämligen, att dessa nybyggare alla eller
till största delen tillhörde *Puritanerna*
— ”de renlärige” — en sekt, hvilken af-
skydde den Katolska och efter denna bil-
dade Anglikanska kyrkans inrättningar så-
som qvarlevor af en ”hednisk styggelse”,
och föresatt sig att icke blott i *troslära*,
utan äfven i *seder* och *samhällsförfatt-
ning* återgå till den äldsta Apostoliska
Kristendomens renhet och enkelhet. In-
om moderlandet förföljda och hånade för
sin tro och sitt lefnadssätt, funno de der
ännu mindre utrymme för sina samhälls-
åsigter; derföre sökte de sig en öken,
fjerran ifrån den bebodda världen och
der de kunde följa sina religiösa grund-
satser, utan att sjelfva störas och utan
att dermed förnärma andra. Fredligt land-
stego de år 1620 på den öde kusten, tac-
kade Gud för dess beskydd under den
långa resan, och upprättade genast ett
formligt samhälle, hvori de till och med
icke glömde sina hemma qvarlemnade
landsmän, åt hvilka de höppades här
grunda ett nytt fädernesland, om det
gamla blef dem för svårt. Mera fredligt

stiftades visst aldrig någon stat, än genom följande, de nyanlände Puritanernas äldsta samhällsfördrag:

”Vi undertecknade, som Gudi till ära, den kristliga tron och vårt fädernesland till fromma, företagit oss att grunda det första nybygget på denna fjerran strand: vi, här närvarande, öfverenskomma, gemensamt och högtidligt samtycke, inför lefvande Gud, att tillsammans inrätta ett ordnad samhällsskick, för att under gemensam myndighet kunna fullända vårt företag; och i kraft af denna öfverenskommelse besluta vi att stifta lagar, utfärda påbud och tillsätta en styrelse som är lämpad efter vårt behof och åt hvilken vi lofva tro och huldhet.”

Så grundlades aldräfst *”Nya Englands”* samhällsbyggnad. Trogna det religiösa ursprunget för hela anläggningen, togo nybyggarna Bibeln och den äldsta Kristna Församlingens bruk till råds i första hand; derifrån hemtades sättet för bemyndigandet af en styrelse, ”lämpad efter deras behof” och efter ingenting vidare. I särskilda och från forntidens

sed alltför olika omständigheter, anlitas moderlandets lagsamlingar.

Detta moderlands dynaster, som liknöjdt och hånfullt behandlat Puritanernas nya statsstiftelse, så länge den ännu var att anse som ett osäkert försök, fingo likväl andra tankar, när den hunnit uppvexa till ett blomstrande samhälle. De tyckte nu, att som nybyggarna ändå till börden voro Engelmän, så vore äfven det land de danat, *Englands* tillhörighet. Det var den urgamla åsigten: att hvad *slafven* tillverkar eller förvärfvar på lediga stunder, tillhör *slafvens ägare*. Längre kom det likväl ej med denna åsigts genomdrifvande i nya England, än att det gamla Englands styrelse, efter inhemtad kännedom om de lagar och den statsinrättning nybyggarna stiftat, företog sig att formligen *stadfästa* dem, emellan tretio och fyratio år efter den nya statens grundläggning. Men derigenom vunno Englands maktinnehafvare dock tillfället att så småningom på andra sidan verldshafvet tillegna sig en myndighet, hvartill de på intet sätt förvärfvat sig någon rätt. Gamla England

hade förut sjelft stiftat andra nybyggen, i söder om Nya England, och befolkade dem snart med samhällets afskum, samt vidare med slafvar från Afrika, i trots af alla det Nya Englands protester både mot brottslingskolonier och slafveriets införande. Nordamerikas södra stater, slafstaterna, voro Engelska dynasternes verk; de norra eller det så kallade Nya England voro Puritanernas. Deras grannskap inom nya världen och deras långa afstånd ifrån moderlandet i den gamla, samverkade likväl att efterhand hopsmälta dem till ett helt, och att i samma mån försvaga, hos de gamla nybyggarnes efterkommande, sjelfva minnet af moderlandet. När det gamla England slutligen begynte alltför mycket missbruka en makt, som Nya England ganska väl kände vara i grunden olaglig, satte det sednare sig till motvärd emot våldskräktaren; de södra nybyggarna slöto sig närmare än förut till de norra, och Nordamerikanska Staternas förbund måste af moderlandet ändtligen erkännas för ett sjelfständigt samhälle. Det ombytte, som härvid inträdde för Nya England, har i Europa blifvit kalladt "*revolu-*

tion" och vanfrejdats som ett uppror: *historien*, i sin sanning, d. v. s. skild ifrån all missledande *historiskhet*, visar dock, som man ser, att detta ombytte i stället var hvad de historiske kalla en "*restauration*" af den "*legitima*" makten, medelst fördrifvande af "*usurpatorn*", som här föreställdes af det Gamla England. Puritanernas afkomlingar ägde tusen gånger lagligare rätt att såsom sin tillhörighet betrakta det land, hvilket deras förfäder aldräförst uppröjt åt sig i en annan verldsdel ödemarker, än Bourbonerna att anse Frankrike såsom sin tillhörighet, efter Napoleons fall: och om man kallar Bourbonernas återinsättande på Franska tronen för en "*restauration*" och icke för en "*revolution*", så tillåta sanning och oförryckt slutkonst ej att med något annat namn än det förra uttrycka återställandet af det ursprungliga styrelsesättet i Nya England.

Öfver de *södra* Förbundsstaternas rätt, äfvensom de *Spanska* fristaternas i Amerika, kan deremot dömas annorlunda. Dylika frågor om *rätt*, der svärdet, det vill säga *våld*, redan fällt utslaget, synas

emedlertid något äfventyrliga att fullfölja alltför ifrigt ifrån den historiska synpunkten. Det faller sig så enkelt att dervid gå några tidevarf längre tillbaka, än der den historiske bevisaren sjelf vill stadna, och t. ex. fråga: Med hvad *rätt* bekommo förfädren till det Gamla Englands adel, de Norrmandiska och Saxiska dynasterna, nästan all *Britannernas* jord? Med hvad bevis häfdade Bourbonerna ursprungligen sin *rätt* till *Karolingernas* och *Merovingernas* tron?... Med *styrkans*, utan tvifvel, och ingen annan. Det var således fullkomligt samma bevisningsätt, som de Amerikanska flottorna och härarne begagnade. Var detta åter rättvist för åtta eller tretton sekler sedan, så var det lika rättvist i går: och de som ännu hemta fördel af HENGISTS, WILHELM ERÖFRARENS och HUGO CAPETS krigareskicklighet eller statskonst, hafva då ingenting att förebrå dem, som njuta frukterna af WASHINGTONS och BOLIVARS.

Huru än det efter kommunalstyrelsen bildade idéväldet må hafva stadgat sig på andra sidan världshafvet, så ser man det emedlertid nu mera utbredt öfver den

betydligaste ytan af en hel verldsdel och der oupphörligt vidgande sitt område och sin makt. Vi förbigå här de skiljaktigheter det fått vidkännas genom olika ursprung, lynne och lefnadsvanor hos de folk som der uteslutande hylla det. Dess grund är emedlertid hos dem alla lika: *styrelsemaktens tillsättning för en viss tid, genom val af de styrda, utan afseende på den valdes börd.* Det enda verkliga hinder, som ännu motarbetar detta styrelsesätts lugna utveckling, ligger i det genom negerlafveriet föranledda slägtväldet; och denna störande smitta från den gamla världen kommer efter allt utseende ej att upphöra förr, än Amerikanska antingen hunnit återsända negererna till de Afrikanska frikolonierna, som de stiftat i sådant ändamål, eller under tidernas längd sammansmälta med den svartha befolkningen. På det förra arbetar omtanken allt hvad den förmår hos de Engelska Amerikanerna; om det sednare tyckas sederna draga försorg, med ännu mera framgång, hos de Spanska.

3.

En annan *idémakt*, än de förut omnämnda, är på god väg att bemäktiga sig väldet öfver alla andra, så väl slägters som idéers, och blifva alldeles omotståndlig, nämligen *kreditmakten*, hvarmed vi likväl här icke mena den *ordentliga* kreditens verksamhet att ur hand i hand förflytta bevisen på *redan tillvarande* kapitaler af mynt, varor, krafter och tankar: utan hvad man egentligare skulle kunna kalla *anticipationsmakten*, eller förmågan att såsom *tillvarande* kapitaler af mynt, varor, krafter och tankar använda *bevisen på en förhoppning att dylika kapitaler skola uppkomma*. Denna förmåga att tillegna sig framtidens kapitaler, är i sjelfva verket icke annat än *makten att plundra framtiden* —

vår egen eller våra efterkommandes — *till samtidens bruk*. De omedelbara föremålen för denna makt äro föremål som blott *tänkas*, men *icke ännu finnas*, alltså tydligen *ideella*: det är med föreställningen eller förhoppningarne, men ej med verkligheter, hon sysselsätter sig; hon är derföre uppenbart en *ideell* makt, ehuru hennes verkningar blifva ganska materiella både för samtiden och efterverlden. Denna makt har visserligen icke förut varit okänd: emedan det är hennes biträde som sökts, när helst ett *förskott* kommit i fråga, som skolat godtgöras med någon *framtida afkastning*; men hon har förr endast blifvit anlitad som en tjennarinna, och det är först i den sednare tiden, som hon utvecklats till en verldsmakt. För henne vore det öfverflödigt att stifta någon stat, då hon redan till ej obetydlig del herrskar i de flesta samhällen och kommer att befalla öfver dem alla, så framt de ej i tid mota hennes insteg, eller söka, i fall det ännu är dem möjligt, att befria sig ur hennes band. Huruvida kejsare, konungar och republiker, legitima furstar eller kronpretendenter, despo-

ter eller upprorsmakare, skola bekriga hvarandra eller sluta fred, segra eller besegras, blir nu mera ej alltid med samma visshet afgjordt af dem sjelfva, som af Herrarne ROTHSCHILD, BARING, HOPE, &c. &c. Dessa H^{rn} bestämma äfven, i ej obetydlig mån, huruvida det ena landets industri skall understödja eller förstöra det andras: af hvilka näringsgrenar vissa länders invånare må hoppas vinst, och på hvilka det tillkommer dem att vänta förlust: ja, hvilka åtgärder folken må tillåtas vidtaga för ordnandet af sitt samhällsskick, sina kommunikationsinrättningar, sina bildningsanstalter, o. s. v., och från hvilka de äga att afhålla sig.

Kreditmaktens framsteg hafva icke litet befrämjats genom den inbillningen, som det lyckats denna makts agenter att sprida bland de väldige på jorden: att kreditförhållanden äga en stor *konservertif* förmåga, derigenom att de, hvad den rike beträffar, interessera honom mot allt som på minsta vis kan skaka det antagna "systemet" inom samhällena, och på den fattige men flitige lägga en kraftig hållhake mot alla utflygter utom det enskilda

lifvets angelägenheter, i samma mån som han blir skuldsatt och måste mera ihärdigt anstränga alla sina tankar blott för sin och de sinas utkomst. Häraf, obereknadt andra läckande anledningar, torde man stundom kunna förklara den utmärkta bevågenhet, som så ofta röjer sig på samhällenas höjder, för *statslån* och *kreditanstalter* af alla slag. Först i den aldranyaste tiden har ett och annat tvifvel äfven der försports om halten af denna makts konservativa egenskap, sedan man sett fattigdom och missbelåtenhet ökas hos de arbetande klasserna i samma förhållande som millionerna hopat sig på några få händer, och sedan man märkt fondbörsernas furstar vara färdiga att på *samma gång* understödja två eller flera *mot* hvarandra väpnade härförare, och bestämna understödets belopp icke efter rättvisan i den ene eller andre vederdelomannens sak, utan efter den större eller mindre sannolikheten af hans betalningsförmåga. Dessa betänkligheter hafva dock uppstått så sent, att mången dessförinnan hunnit blifva kreditmaktens slaf och icke mera förmått befria sig ur dess fjetrar.

Men om de styrande stundom blifvit förledda att gynna kreditmakten, genom de svekfulla förespeglingarne om hennes konservativa förmåga, så har större delen af den civiliserade världens öfriga medlemmar hänförs till denna makts nästan obetingade hyllning genom en teori, hvilken äfven tillhör nyare tider, och gör anspråk på att bilda en särskild vetenskap, under namn af *Statsekonomi*. Vid närmare granskning af denna vetenskap, sådan som den hittills vanligen föredragits, vore dess rätta namn likväl *Förvärfningskonst* (*Chrematistik*), och så har den äfven blifvit kallad af en bland samtidens snillrikaste författare, SIMONDE DE SISMONDI. Den som vill lära att efter dess sanna halt uppskatta denna föregifna lycksalighetslära för furstar och folk, bör ej försumma att göra bekantskap med SIMONDE DE SISMONDIS noggranna och klara undersökning deröfver*). Säsom upplysande för vårt ämne skola vi här anföra hvad han bland annat yttrar öfver

*) *Etudes sur l'économie politique. Bruxelles 1838; 8:o.*

naturen af den så kallade ideella förmögenheten, emedan det just är detta slags förmögenhet som disponeras af kreditmaktens furstar, och den hvarmed de egentligen beherrska den civiliserade världen. "*Hvar* finnes denna rikedom?" frågar SISMONDI, och kommer derifrån till bestämmandet af dess natur.

"Den rike Engelsmannen", säger han, "likasom den rike hos alla handlande och industriella nationer, besvarar denna fråga genom hänvisning till innehållet af sin kassa. Man finner deri *veklar*, som innehafvaren diskonterat, d. v. s. tillhandlat sig mot rabatt på intresset för den tid som förflyter innan de förfalla till inlösen; man finner der vidare *inteckningar* i fastigheter; rentebärande *kvit-tencer för handelsförlag*; *aktier* i banker, försäkringsanstalter, kanalbolag, bergverksbolag, jernvägsbolag: och slutligen *statslånsbevis* från Europa och Amerika; dessa gälla vanligen mer än alla de öfriga papperen tillsammansagna.

"Det är en besynnerlig följd af Förvärfningskonstens närvarande verksamhet,

att största delen af de rikaste nationernas förmögenhet blifvit på detta sätt förvandlad till en *immateriell egendom*; men det är en ännu besynnerligare följd af nyssnämnda verksamhet, att den första fråga, som framställer sig i afseende på denna rikedom, är frågan om dess *verkliga tillvaro*. Vi ha försökt uppgöra en nations bokslut; men hvar finna vi der plats för *hennes fordringar hos sig sjelf*? Är det ej klart, att hon är lika utarmad genom somliga samhällsmedlemmars *skulder*, som hon är rik genom andras *fordringar*? Inser man ej att dessa äro två jemnstora kvantiteter af motsatt art, som taga ut hvarandra vid sluträkningen?

”Skärskådar man kreditsystemet närmare, så upptäcker man en annan omständighet, ännu mera förvånande, och som ännu mer ökar motsägelsen i lånade kapitalers egenskap af nationalförmögenhet. Denna omständighet består deri att skulden ej sällan fortfar, sedan det upplånta är förbrukadt, så att fordringen, i stället för att utgöra en tillgång, är en brist, som måste afdragas från nationens tillgångar i det hela.

”Hvad äro dessa fordringar hos *staten* eller den *enskilde*, som fortfara sedan den rikedom som alstrat dem blifvit förskingrad?... Att de äga ett värde, får ej betviflas, emedan det just är de, som bilda den egentlige kapitalistens förmögenhet och som vanligast begagnas till nyttiga inrättningars grundande. Det ligger någonting motsäggande i det factum, att ett belopp, hvilket i hela samhällets bokslut måste ingå som en brist, visar alla egenskaperna af en tillgång, när det användes till rörelsens befrämjande. Att en mängd statsekonomer blifvit missledda genom detta factum, kan icke väcka förundran.

”För att förklara det, måste man aldrig glömma att ett kreditpapper, eller den immateriella valuta, som *långifvaren får* af låntagaren, i utbyte mot sitt mynt, icke är annat än en invisning på någon *framtida* afkastning. Samhällsmedlemmarnes förenade arbete frambringa hvarje år en tillväxt i rikedomar, hvilken utgör hela samhällets *verkliga* inkomst. Låntagaren utfäster sig att årligen förskaffa långifvaren *en viss andel i den ännu ofram-*

bragta inkomsten, i utbyte mot lånet. Vid alla sådana transaktioner förutsättes en säker tillgång i låntagarens hand för detta löfdes uppfyllande: för rentebetalningarne. Ske dessa ordentligt, så finnes det alltid någon kapitalist, som är färdig att *inköpa sjelfva skuldförbindelsen* och träda i den ursprunglige långifvarens ställe. Dennes lån blir honom sålunda återbetaldt, men *inom samhället kvarstår hans fordran*, ofta ouppsägbar och ouppsägbar för alltid.

"Men denna invisning på en inkomst, som ännu icke är till: hvad innebär den annat än en *förhoppning* på tillgångar, hvilken sättes i stället för *verkliga* tillgångar, men som aldrig kommer att realiseras, i fall något hinder möter för den förväntade inkomsten? Det kapital åter, som antages motsvara denna oupphörliga invisning på framtiden, utgör det värde, för hvilket man säljer förhoppningarne. Statsekonomerna säga att man gör *fastighetsförmögenheten rörlig*, när man sålunda på förhand säljer en del af jordens framtida afkastning, och att man gör *statens tillgångar rörliga*, när man er-

bjuder styrelsen tillfälle att sälja mer eller mindre af den andel i hela samhällets framtida inkomst, som påräknas i utskylder. Denna rörlighetsalstring är emellertid ej annat än *samhällets köpslut om sin framtid*, än en förskingring på förhand af hvad *efterkommandes arbete* väntas inbringa.

"En dylik förmögenhet är utan tvifvel ganska beqväm att äga för *kapitalisten*; den är dessutom en handelsvara, som omsättes ur hand i hand med vinst; också finna *mäklare* och *alla andra*, som *handla med kreditpapper*, i dem den ymnigaste källan till deras inkomst. Men ser man bort ifrån dessa *enskilda fördelar*, så är *hela systemet ett stort samhällsöndt*, och en stor orättvisa af de nu levande samhällsledamöterna mot deras afkomlingar; det utgör slutligen *grunden för tilltagandet af den allmänna förlägenhet*, som i våra dagar håller *jemna steg med rikedomens skenbara tillväxt*.

"Det är nämligen den ofantliga skuldörda, hvarmed nästan alla civiliserade samhällen belastat sig, som i sjelfva ver-

ket har att ansvara för den oupphörliga *nedsättningen i arbetslöner, afkastningsvärden, tjänstemanna-arfvoden, penningrentor, arrenden*, kort sagt uti inkomstvärden af alla slag; ty beloppen deraf hafva till större eller mindre del blifvit bortsålda före deras tillkomst, och de menniskor som *nu* sträfva och arbeta, samt ännu mera de som komma att göra det *framdeles*, måste ej blott anstränga sig för att kunna lefva *sjelfva*, utan äfven för att betala sina *förfäders* skulder och dårsaker.

”Den *ordentliga* kreditens befattning inskränker sig till öfverflyttandet på andra händer af en *verklig* tillgång, som *redan* befunnits i andra; men på det sätt, som krediten nu begagnas, sätter den det närvarande släktet i besittning af en de ännu oföddas egendom, hvilken icke utan den största orättvisa kan bestridas dem oafkortadt: frukten af deras eget arbete och deras egen omtanka. På denna grundval är det dock, som kredit-systemet tillskapat kolossala kapitalist-rikedomar, hvilka på intet vis öka samhällets *verkliga* tillgångar, utan tvärtom

oftast äro för dem förstörande, men som emedertid tillåta de stora lånkaptalisterna att simma i öfverflöd och att på samma gång skapa åt verldshandeln dubbelt större *räknevärden* än den äger i *verkligheter*. Det är, som om skuggan af all närvarande förmögenhet fölle på framtidens område, och man sålde skuggan lika lätt som kroppen. Denna fantasiförsäljning är en verkan af den öfverallt nu mera häfdvundna seden, att vid *hvarje inkomst* förutsätta ett *motsvarande kapital*. Derföre att någon för en försträckning af 1000 Rdr får t. ex. 50 Rdr i årlig renta, har man slutat att *när helst* en inkomst af 50 Rdr visar sig, så finnes nödvändigt ett kapital om 1000 Rdr någonstädes, ifrån hvilket denna inkomst härflyter. En *jordlott*, som lemnar 50 Rdr i behållen afkastning, uppskattas sålunda till 1000 Rdr; en *sysla*, som ger 50 Rdr i arfvode, likaså. *Rentorna på statslån*, hvad äro de annat än dylika arfvoden? Det är sannt att de efter innehafvarens godtfinnande kunna öfverflyttas på hvem han behagar och att de tillkommit genom försträckning af penningar:

men om en slösaktig styrelse ville, för att rikta någon gunstling, låta tillgodoskrifva honom ett statslånsbelopp, så skulle den dermed *tillskapa ett statslånskapital om 1000 Rdr för hvar 50:de Rdr den sålunda bortskänkte i renta, utan att den för detta kapital mottagit ett enda mynt.* Samhället skulle icke vinna på en så beskaffad operation; men den skulle icke dess mindre förstärka tillgångarne på *fondbörsen*, skänka *mäklares* och *bankierers* rörelse en förökad liflighet och skaffa *kapitalisterna* en ny utväg att göra sina rikedomar fruktbarande.

"Kreditsystemet *skapar* alltså någonting; men någonting ideellt; den som begagnar detta system, in visar blott på en renta och afstår ej annat än en del af sin egen och sina arfvingars framtida inkomst; men likväl skapar han, och kastar i handelsverlden ett immateriellt kapital, svarande mot denna framtida inkomst. Än mer: detta ideella kapital gäller verkligen i handel för sitt uppgifna värde: det *ger* lika stor och ofta större afkastning än en jordegendom, värderad till samma belopp, fastän det

icke sjelft på minsta vis *alstrar* någon afkastning.

"Man har ej trott sig kunna nog lofsjunga uppfinningen af kreditsystemet och dess underbara förmåga att åt ett samhälle skapa oerhörda kapitaltillgångar, antingen när samhället som mest är i behof deraf, eller, ännu mera, när det i rikedomens sköte vill utföra förslager, som öfverstiga sjelfva denna rikedomens krafter. Men, konstgreppets *ärlighet* lemnad derhän, skulle det alltid vara en ganska vinstgivande spekulation för hvem som helst att på något vis sätta sig i besittning af andra människors tillgångar; och detta är just hvad kreditsystemet gör. Det tillagnar åt samtiden våra barns och barnbarns medel, och deras barns och barnbarns, ända till sista led. Statslåntagaren förfar ungefär som Georgiens och Norra eller Södra Carolinas plantageägare, när de till slafveri försälja de barn, som de sjelfva skaffat till verlden med tillhjälp af sina negresser; men han erkänner icke lika öppet tilltagets anledning. För tillfredsställandet af sina behof, sina nöjen eller sina nycker, utlåfvar han att

ännu ofödda varelser, varelser som borde vara honom kära och som från honom borde kunna vänta beskydd, skola en dag arbeta åt *andra*, och icke åt sig *sjelfva*. *Den styrelse, som lånar och förskingrar hvad den ännu ej äger, pantsätter på samma vis kommande släktens armar och lif: släktens, hvilkas ombud hon på intet sätt är, för hvilka hon icke äger att afstuta någonting, men dem hon emedlertid säljer till trälldom åt statslångifvarne, för en köpsomma, som hon skyndar att förslösa, och af hvilken dessa släkten sällan komma att sjelfva draga någon nytta.*

”I kreditsystemets nuvarande tidskifte är en ofantlig andel af framtida produkt och arbete pantsatt för lån, som redan blifvit upptagna. *De årliga utskylderna i större delen af Europa uppgå till femtedelen om ej till fjerdedelen af samhällenas årsproduktion, och alla andra slags rentor för lån och förskotter medtaga en annan femtedel eller fjerdedel. I behållning återstår ej mer än hälften eller på sin höjd två tredjedelar af den gemensamma årsafkastningen till del-*

ning emellan alla dem, som dertill *verkliga* bidra: emellan *jordägare, slöjdidkare, köpmän, arrendatorer och arbetsfolk*. När man inser detta, blir det ej svårt att förklara hvarföre, *oaktadt den omåttliga tillvexten i ansträngning af människans och alla andra krafter, ersättningen därför är vida sämre nu, än den någonsin var förr.*

”I resandes berättelser om aflägsna folkslag, dem vi anse för barbarer, träffas ej sällan skildringar af ett sedligt tillstånd, en allmän välmåga och trefnad, som stå i en sällsam kontrast med de civiliserade och industriella samhällenas bekymmerfulla elände. När man öfver varit dessa halfvilda folkslags glada tidsfördrif, njutit af deras gästfrihet och erinrar sig den ymnighet, som råder vid deras måltider och den tillräcklighet hvarmed deras öfriga behof finnas motsvarade, så återvänder man med sorg till de arma näringsidkarne i länder, som yfvas öfver sina framsteg på civilisationens bana, och man frestas att fråga om ordningen, rättvisan, friheten, bildningen, icke äro annat än svekfulla drömmar, och om man i sam-

hällsläran endast efterjagat toma namn. Må man likväl ej dervid stå handfallen och öfvergifva forskningen efter hvad som är godt och rätt! Det är icke våra *verkliga* framsteg, som alstrat de civiliserade samhällenas lidanden; det är våra misstag och ännu oftare vår orättvisa. Den fattige, som oaktadt sitt armod är glad och har hvad han behöfver, är hemma i länder, der *krediten är okänd* och der *styrelsen icke kunnat på förhand tillägna sig och bortsälja frukterna af hans arbete.*"

Denna SISMONDIS skildring af anticipationssystemets verkningar gäller företrädesvis *äldre* samhällen, hvilka redan tagit i besittning alla sina tillgångar eller större delen deraf, och knappast äga andra framtidskapitaler att försälja, än dem som nödvändigt erfordras för tillfredsställandet af de nuvarande samhällsledamöternas och deras närmaste efterkommandes lefnadsbehof. I de samhällen åter, der *öfverflöd* finnes på *ännu obegagnade* naturtillgångar, vore det orättvist att klandra anticipationer, när dessa nämligen användas för att kunna *tillgoda-*

göra det obegagnade, och ej till annat. Anticipationerna bereda då åt framtiden en *säker* vinst, vanligen mångdubbelt öfverstigande den ådragna skulden. Men äfven under sådana omständigheter är det så sällsynt, att samtiden *stadnar* vid det för framtiden nyttiga, eller ens riktigt förutser att det med anticipationerna utförda verkligen *blir* nyttigt och lemnar de efterkommande tillfälle att utan eget elände betala hvad det kostat. Anticipationens farliga makt borde åtminstone aldrig inlåtas i något land, utan den säkraste utsigt att åter kunna landsförvisa den, när ändamålet med hennes insläppande en gång uppnåtts, och än mindre utan den fullkomligaste visshet att hennes biträden aldrig skola råka i händerna på någon, som deraf kunde göra missbruk eller ställa så till, att den fruktansvärda bojan icke åter kunde lossas.

Hvad kreditmakten annars förmår, till godt som till ondt, derpå ha Nordamerikanska Förbundsstaterna måhända lemnat verlden de mest lärorika exempel. Der, om någonstades, var hennes anlåtande fullkomligen rättfärdigadt af omständigheter-

na. Alla resande, som besökt denna verldstrakt, förvånas öfver dess rikedom på o-
upptagen vildmark, merändels med den
mest fruktbara jordmån, under ett för all
slags vextlighet utomordentligt gynnande
luftstreck och i vidd öfverträffande flera
af det gamla Europas riken tillsamman-
tagna. Motsvarigt är förhållandet med
de malmlager af alla slag, som årligen
upptäckas. När till dessa skatters fram-
dragande föreflunes en ovanligt arbetsam
och driftig men ännu gles befolkning,
som sjelf väljer sina styresmän för viss
tid och derigenom kan med lätthet hin-
dra fortsättningen af alla maktmissbruk,
så ser man att Nordamerikas Förbunds-
stater både äga det största behof och
den största trygghet att, med efterkom-
mandes egen säkra fördel, anlita en del
af framtidsrentan på deras rika naturka-
pitaler, till utförande af nya odlingsföre-
tag, bergverksanläggningar och förädlings-
anstalter, samt dervid erforderliga kom-
munikationsinrättningar. För de sistnäm-
nde erbjuder landet dessutom det mest vid-
sträckt system af segelbara floder som
finnes i världen, och en för kanaler och
jernvägar i allmänhet väldanad mark.

Också har kreditmakten blifvit begagnad
af dessa staters invånare till ett förut o-
erhördt omfång, men med den verkan äf-
ven, att Nordamerikas odlingar, kanaler
och jernvägar, i utsträckning och ända-
målsenlighet öfverträffa allt, hvad men-
niskor hittills åstadkommit på så kort tid.

Detta är den vackra sidan af kredit-
maktens verksamhet i Nordamerika. Om
den fula torde vara öfverflödigt att tala,
medan den Nordamerikanska bankrutten
ännu är dagens saga och dess skakningar
ännu kännas inom hela den industriella
verlden. Mer än någonsin har likväl
derigenom blifvit röjdt huru svekfull den-
na makt är, och hvilka vågspel hon kan
tillåta sig, när hon finner obegränsadt ut-
rymme. MACCHIAVELLS politik, om än
stundom mera våldsamt, var visst ej mera
känslolös för det allmännas välfärd eller
mera försätlig, än fondspekulanternas och
bankbolagens visat sig vid detta tillfälle.
Upptäckten deraf har fullkomligen rätt-
färdigat förbundsstyrelsens omtanka att
åtminstone icke, genom ett fortsatt an-
förtroende åt kreditmakten af förbundets
medel, längre gynna denna makts utveck-
ling inom förbundsstaterna.

När Presidenten JACKSON återtog statsmedlen, var detta kraftsteg dock, som man påstår, föranlett af en annan orsak, än någon fullständig kännedom om de vaxelvinglerier, hvarmed det Nordamerikanska kreditväsendets styresmän sedermera blifvit beträdda, och hvilkas röjande nu mera tystat de i början så häftiga ropen emot den gamle generalen. Kreditmakten hade nämligen inom Nordamerikanska Förbundsstaterna börjat förråda, att äfven hon sträfvar att skapa sig ett omedelbart *regeringsvälde*, när tillfället så erbjuder. Dess maktinnehafvare derstädes voro ganska nära att störta det idévälde, *förtroendets välde*, hvarpå hela samhällsinrättningen hvilar, och låta *sin* idémakt i stället fatta statsrodret. Sedan Förenta Staternas Bankbolag hunnit skuldsätta nästan alla andra banker och ett ofantligt antal enskilda medborgare, omedelbart eller med de smärre bankernas biträde, samt på sådant vis fått en mängd inflytelserika personers välfärd i sina händer, företog det sig att med den enskilda fördelens skäl inverka på valen till representanter och embetsmän, samt på representationens och embetsmännens handlings-

sätt. Den som ej ville rösta och handla efter kreditfurstarnes vink, *fick sina skulder uppsagda om han var skuldsatt, och vägrades realisation af sina fordringsbevis, om han var skuldfri*. Det är ej svårt att inse, hvilken outrotlig despotism af några få öfver alla andra medborgares yttranden och gerningar, som härigenom skulle bildat sig, och huru hela samhällsföreningens grund skulle blifvit undergräfd, om kreditmakten hunnit snärja pluraliteten i detta nät, och *sätta individuella behof i den fria öfvertygelsens ställe*. JACKSON sönderslet nätet med ens, och om det ej skedde utan att mångfaldiga lidanden tillfogades de enskilde, som redan hade fastnat i garnet, så räddade han ändå samhällsinrättningens grundidé. Den dager, som sedan spridt sig öfver kreditmagnaternas hela handlingssätt, skall sannolikt vara tillräcklig att inom Förbundsstaterna röja kreditpolitikens framtida försåt, och kanske äfven att *öppna ögonen på andra nationer*, som icke ännu hunnit insöfvas alltför ohjelpigt af hennes låckelser.

Den som ej ville rösta och handla
eller kreditorernas vink, för sin egen
der uppbyggda om hans var skuldakt,
och uttrycker reaktion af sin för-
dömda, om hans var skuldakt. Det
är ej svårt att inse, hvilken outvettlig
deposition af några öfver alla andra
medborgares yttranden och gerningar, som
härigenom skulle bildat sig, och hur

4.

DET KONSTITUTIONELLA SAMHÄLLS-
SKICKET kan betraktas som en *förening*
af slägtvälde och idévälde, i hvilken
det *förre* är den afgörande beståndsdel.
Detta samhällsskick träffas endast inom
Europa och i det Europeiskt-Brasilianska
kejsardömet; men så vidt regenten erkän-
ner någon annan lag för styrelsesättet, än
sitt godtfinnande eller sin nyck, så kan
man deremot ej säga att *någon* Europeisk
monarki saknar konstitution. Hela skil-
naden emellan Europas så kallade abso-
luta och så kallade konstitutionella mo-
narkier beror på *arten* af det idévälde,
som hos dem blifvit inrymdt vid sidan af
slägtväldet. I de absoluta monarkierna
är det den Kinesiska *ordningens* eller
rutinens idé: den förer der vanligen namn

af "*systemet*" och går traditionellt i arf
med spiran; men bredvid den fördrages
icke der någon folkrepresentation. Hvar-
est åter en sådan representation finnes,
eller i de egentligen så kallade konstitu-
tionella monarkierna, sträfvar denna o-
upphörligt att skaffa inflytande åt *förtroendets idé* — det Amerikanska eller
kommunala samfundsförhållandets lifskraft
— och alldeles i samma riktning, nämli-
gen *för bestämmandet af styrelseper-
sonalen*. För att förlika förtroendeidéens
fordran af styrelsepersonalens ombytlig-
het, med slägtväldets grundsats om mak-
tens ärflighet, har man der påhittat ut-
vägen att skilja mellan statschefen och
hans ministrar (en skilnad som icke äger
rum i det Amerikanska Statsförbundet)
och låta förtroendet afgöra öfver mini-
strarnes *qvarstadnande* vid deras embe-
ten eller *endtledigande* derifrån; men
förbehållit åt monarken att *välja* dem,
och förklarar honom sjelf ansvarsfri, un-
der det att ministrarne ansvara för makt-
utöfningens beskaffenhet.

Det är omisskännligt att *begge* dessa
idétilsatser åsysta *slägtväldets slutliga*

öfvergång till ett verkligt idévælde: på ena stället af Kinesisk art, på det andra af Nordamerikansk; men äfven i sednare fallet med bibehållande af en monark och tronens ärftlighet inom hans slägt.

Att det förra sättet kan lägga en varaktig samhällsgrund, derom lemnar Kina ett tvåusenårigt vitsord. Hufvudvilkoret är blott att ordningsidéen införes *lika fullständigt*, som i Kina.

Äfven det sednare slaget af maktförening kan tänkas orubbligt, med vilkor att *förtroendets* idévælde gjordes lika oberoende af slägtväldet på tronen, som *ordningens* idévælde blifvit det i Kina: kort sagdt, om förtroendeidéen kunde *lika fullständigt* införas i en monarki, som i Nordamerikanska Förbundsstaterna. Då regenten fortfarande intager sin plats i samhället genom arf, så kan härvid endast vara fråga om *ministrarne*. Det vore således icke i afseende på deras *bibehållande* eller *endtledigande*, utan på deras *tillsättning*, som allmänna förtroendet skulle rådfrågas lika fullständigt och lika ostördt, som det sker i Amerika, i afseende på sjelfva Presidenternas

tillsättning; det vill säga, att ministrarne skulle väljas, för vissa år, af medborgarne, som genom nytt val, efter denna tids förlopp, ägde att omvälja dem, i fall förtroendet fortföre, eller välja andra i motsatt händelse. För att äfven bringa den öfriga samfundsordningen i öfverensstämmelse med den kommunala idéen, måste då äfven de särskilda provinserna få samma sjelfständiga styrelsesätt, som de särskilda staterna i det Nordamerikanska Förbundet, och Monarken med sina ministrar blott bilda kabinettet för samhället i det hela, samt i öfrigt utöfva de majestätsrättigheter, som tillkomma Förbunds-presidenten. Härtill hörde slutligen ett *öfverhus som valdes*, genom provinsernas röster, på samma sätt som Nordamerikanska öfverhuset eller senaten väljes genom de olika staternas röster. Det synes intet tvifvel underkastadt, att icke en sålunda konstituerad monarki skulle kunna förena all den orubblighet hos slägtväldet på tronen, som förefinnes i Kina, med hela den maktdelaktighet hos samhällets medborgare, som besittes af Nordamerikanska fristaternas invånare.

Man skulle väl kunna fråga, hvartill sjelfva tronens ärftlighet, eller en dynasti, egentligen kunde behövas, om allt annat vore på sådant vis inrättadt efter kommunalidéen. Härtill kan på goda grunder svaras, att man genom dynastien vore betryggad emot den skakning, som i Nordamerikanska Statsförbundet återkommer vid hvarje nytt presidentval och sätter hela samhällets lugn i fråga samt framkallar en störande osäkerhet i en mängd förhållanden, innan samhället hunnit fullt förvissa sig om det system, som den nye presidenten ärnar följa; helst han kan följa det nästan fullkomligen despotiskt, så länge hans bestämda regeringstid räcker. Den skakning, som utan tvifvel måste uppkomma äfven genom ministervalet, i en efter Nordamerikanskt mönster inrättad monarki, vore härmed visst icke jemnförlig, emedan de möjliga ombytena blott behöfde blifva partiella, d. v. s. blott gälla de ministrar, hvilkas förvaltningsgrenar nationen önska handhafda på annat sätt, och emedan det här alldeles icke, som i *nuvarande* konstitutionella monarkier, erfordrades att

hela ministèren ombyttes, utom i det enda fall, hvilket med en så beskaffad samhällsordning knappast vore tänkbart, att nationen funne sig missbelåten med hela regeringssystemet. Dynastien skulle vidare försäkra samhället om en traditionell öfversigt hos statschefen af samhällets invertes behof och dess förhållanden till utrikes makter, hvilken icke kan väntas hos den styresman, som uti yngre åren ej kunnat förutse sin framtida bestämmelse och dertill blifva uteslutande förberedd. Då ändtligen dynastiens enskilda interesse blefve i en sådan stat närmare förenadt med hela samhällets interesse, än med en sluten hofcirkels eller en favorits, så vore harmonien emellan styrelse och nation ojemnförligt varaktigare betryggad, än under något annat styrelsesätt.

Kostnaden för ett hof vore en af folket lätt och villigt erlagd gengäfva för så väsendtliga fördelar.

Man synes emedertid hvarken äga skäl att frukta eller hoppas någon *fullständig* förening af slägtvälde och idévälde inom de Europeiska monarkierna, vare

sig på Kinesiskt eller Nordamerikanskt sätt. Då likväl förtroendets värde är för den bildade människan det enda hon kan finna i förnuftet grundadt, så har man snarare att befara en fortsatt strid emellan detta värdes anspråk, på ena sidan, och slägtväldets, med sin nuvarande inrättning, på den andra; hvilken strid måste förr eller sednare slutas med slägtväldets fullkomliga utrotande och samhällenas omskapning, till *alla* sina delar, efter den Kristna kommunalidéen. Ty om det än skulle hända, hvad som nu mera knappast är troligt, att slägtväldet segrar i denna strid till en början, och förvandlar alla detsamma underordnade stater till absoluta: så blir följden att de mäktigare dynasterna icke kunna motstå slägtväldenas medfödda drift att kufva de svagare, till dess hela Europa kommit under en enda makts supremati. Men när detta inträffat, slår äfven timmen för dess fall: och det slutliga resultatet, om än på sådant vis fördröjdt under en eller annan generation, framträder då så mycket o-motståndligare och för all framtid orubbligare. För detta slut på striden finnes

en säker borgen uti de nu mera dagligen mångfaldigade och med hela samhällsförhållandet oupplösligt införlivade medlen för öfverflyttning af tankar och personer de särskilda Europeiska samhällena emellan, så väl som inom dem, samt den faktiskt utrönta omöjligheten att fullkomligt hindra deras verkningar, huru mycken ansträngning man ock sett världets innehafvare ägna häråt. Det var sådana upplysnings- och kommunikationsmedel — *tidningspubliciteten, voxelundervisningen, bibelspridningen, stentryckskonsten, brefpostens skyndsamhet och trygghet, ångfarten, världshandelns ofantliga utvidgning och dess gemensamhet för alla* — som den gamla slägtpolitiken och dess tolk MACCHIAVELL icke kunde ana. Vid sidan af dem äro denna politikens viktigaste villkor otänkbara: det är omöjligt att med deras tillvaro förena absolut hemlighet i statsförhandlingar, människors isolering efter maktinnehafvarnes godtfinnande, vålds och mannamåns oförgängliga förgyllning med laglighetens former, och den stora mängdens kvarhållande i tillståndet af "pack", d. v. s. af en okunnig

hop, som ej vet eller tänker utom kretsen af hvardagslifvets aldravanligaste bestyr.

Man märker visst hos många monarker ett synbart sträfvande att jemka samhällsskicket efter de nya förhållanden, som inträdt, och särdeles att införa den orubbliga ordningens välde, som i Kina visat sig så betryggande för tronens bestånd. Likaså förspörjes, om än sparsammare, en syftning att lemna utrymme åt den kommunala förtroendeidén. Men Europa är behäftadt med ett hinder emot detta sträfvande och denna syftning, hvilket icke funnits till något jemförligt belopp inom Amerika, och troligen ej heller i Kina. Detta hinder består i talrikheten af Europas dynastier, nämligen icke de tronnehafvande, utan de adliga, och framför allt i de förras så vanliga fördom, att deras egen makt är beroende på upprätthållelsen af de sednares. Så länge denna fördom fortfar (och någon anledning till dess aftagande röjer sig icke), så länge kan hvarken *personlig skicklighet, uteslutande*, som i Kina, eller *de styrdas förtroende, ensamt*, som i Nordamerika, komma att bestämma *valet*

af statens embetsmän och, med det enda undantaget af högsta statsvärdighetens ärfthlighet, åt idéväldet försäkra öfvervigtten öfver slägtväldet. Det vore utan ändamål att Lär anförä bevis på ett factum, som är allmänt känt. Skulle någon möjligtvis kunna finnas, som icke varseblifvit det, så behagade han blott betrakta samhällets höjder i de särskilda monarkierna, eller taga kännedom af deras statskalendrar. Ett genomögnande af *Almanach de Gotha* och det tämligen fullständiga register, som der förekommer, på monarkernas ministrar, kan till en början lemna upplysning nog. Enskilda undantag härifrån bevisa föga mot det helas intyg. Om t. ex. förhållandet varit annorlunda i Frankrike, för någon tid, så befinnes det just nu på ett återtag, som röjer att olikheten endast blifvit tillä vidare medgifven. Franska chartan, som hyllar slägtväldet *på* tronen, gynnar det dock på intet sätt *omkring* den: men hvem är nu mera nog enfaldig att fästa någon vigt vid hvad som står skrifvet på ett stycke papper eller pergament, när verkligheten visar annat? — Belgien

är en ny stat, och dess konung den förste regenten på dess tron; hvad der vidare kan följa, låter ej med visshet förutsäga sig. Men det vore snarare ett ämne till förundran, om grannarnes exempel komme der att i längden sakna efterföljd, än om motsatsen inträffar.

Skulle ett undantag ifrån slägtväldets sannolika missöde *någonstädes* kunna förväntas, så vore det inom den SKANDINAVISKA HALFÖN, under förutsättning, naturligtvis, att dess invånare förmå skydda sig ifrån utländsk öfvermakt.

I *Norrige* är nämligen den *Kinesiska* samhällsidéen tämligen fullständigt utförd i afseende på embetsmännens tillsättning, och hindras icke der genom någon adel, emedan adeln både saknar plats i konstitutionen och, hvad som är väsendtligare, icke finnes i verkligheten till något antal, som kan blifva störande i detta fall. De adliga afkomlingarne derstädes förslå knappt till fyllande af rangplatserna inom ett hof, och än mindre till upptagande af ens de viktigaste embetena i staten, att ej tala om några underordnade. Jemte detta fullkomliga utrymme för den absoluta

ordningens välde, har *Norrige* flera på det allmänna *förtroendet* hvilande samhällsinrättningar; t. ex. ett med folkets åsigter öfverensstämmande representationsätt och ett välordadt kommunalsystem för särskilda orter: om der också icke tycks finnas utsigt för sistnämnda system i dess fullständighet, eller ens för den i det öfriga konstitutionella Europa så vanliga tillämpningen af förtroendeidéen i afseende på ministrars bibehållande eller endtledigande. Emedlertid ser man att allt hvad dynastien behöfver iakttaga i ett för monarkiens upprätthållande så väl förberedt land, består uti att låta sakerna ostördt gå sin gång, och endast tillse att de icke taga någon rigtning som afviker ifrån den redan öfverenskomna.

I *Sverige* tyckas utsigterna för en lika lugn framtid mindre tydliga; men de klarna, när man tager det Svenska samhällskicket i närmare betraktande.

4*

ordningens värdet; han Norrige äro på
 det allmänna försvaret, hvilande sam-
 hällsordningens, i ett med folkets
 åsikter öfverensstämmande representationens
 sätt och ett välordadt kommunalstyrelsens
 förordningssystem; om det också mika
 tycks finnas utsigter till en större
 i dess tillräcklighet, eller om för den i
 det följande konstitutionella fördraget van-

5.

SVERIGES SAMHÄLLSORDNING står i
 det hela på historisk grund: dess inre
 väsen är ett tidens och omständigheter-
 nas verk, till hvilket teorien och den
 menckliga beräkningen fogat ganska litet.
 Hon äger härigenom, lika med alla natur-
 daningar, en viss seghet och oupplöslig-
 het, som konstens alster sakna, eller som
 de åtminstone icke uppnå förr, än de hun-
 nit förstenas af sina omgifningar och der-
 vid utbyta de första konstgjorda bestånds-
 delarne mot andra; dem naturen lemnat
 omedelbart. Af samma orsak motstår hon
 envist all fremmande inverkan och synes
 icke varaktigt underkastad andra förän-
 dringar, än dem som framkallas af hen-
 nes inre organiska kraft. Vår nuvarande
 Grundlags stiftare förändrade henne föga,

och ville sannolikt ej på allvar förändra
 henne det minsta, hvilket sken till andra
 syften man än trott sig kunna uppspara
 i deras öfverläggningar och lagstiftnings-
 grunder. De lemnade alla hennes be-
 ståndsdelar kvar, i nästan samma inbör-
 des förhållanden som förut, och när de
 till utseende införde någonting nytt, var
 det endast någonting gammalt eller ur-
 gammalt, men glömdt eller fjettradt, som
 de återkallade ur glömskan eller lossade
 ur fjettrarne.

De grundlade, säger man, en större
 offentlighet och en friare yttranderätt öf-
 ver allmänna förhållanden, än som förut
 funnits; men männe denna offentlighet är
 större, än den som i vår äldsta forntid
 ägde rum under allsherjartingen, då hvem
 som helst kunde omedelbart afhöra äfven
 sådana rådslag, som nu angå kabinettshem-
 ligheter, t. ex. frågor om krig och fred,
 och förhållandet till utländska makter?...
 Eller är yttrandefriheten mera vidsträckt
 nu, än den var på nyssnämnda tid, när
 Lagman THORGNY talade?... Om inga
 tidningsblad då funnos att kringsprida
 hans ord, så lyssnade i stället hela me-

nigheten derpå, och djerfheten i hans uttryck var sådan, att ingen skulle i tidningar eller böcker tillåta sig ett dylikt språk, om också något äfventyr icke dermed vore förenadt. Den fordnä vanan att öppenhjertigt bedöma offentliga värf har väl under långa tider varit bunden; men man och man emellan lefde den ändå i Sverige, som förut, och blef endast genom isoleringen och hemligheten ett skydd och ett vapen till de ädliga dynastiernas tjenst, när den kungliga dynastien icke förfor efter deras önskan. Den nationella vanan skulle ej kunnat brukas på sådant sätt, om den icke hållits isolerad och smygande; man kan t. ex. omöjligen tänka sig framgång åt de under Gustavianska tiden så ofta lyckade tronförändringarne, om man samtidigt tänker sig en sådan publicitet som nu.

När Grundlagsstiftarne sökte stänga vägen för tillkomsten af framtida fideikommissier och monopolier, införde de ej heller någonting nytt, utan afskaffade blott några utrikesifrån lånta undantagslagar, som icke öfverensstämde med landets fordnä sedvanor.

Granskar man på samma sätt de öfriga förändringar, som träffade det Svenska samhällsskicket genom 1809 års revolution, så skall man finna att de hufvudsakligen innefatta äldre bruk, som blefvo återställda, fastän de stundom måste förernas med nyare tiders olika sätt att vara, t. ex. då tidningsdiskussionen i så många fall trädte i den fordom allmänna öfverläggningsfrihetens ställe. Den så kallade "revolutionen" var således, äfven hos oss, egentligen en "restoration" af det gamla och urgamla.

Men om Svenska samhällsordningen då förblef nästan orubbad af individens eller partiens bemödanden att förändra henne, så har hon, just till följd af sitt upphof, icke mäktat värja sig emot de nyheter, som framförts af tiden och omständigheterna.

Följdrikast ibland dessa nyheter är en, som gäller för hela den Europeiska och Europeiskt civiliserade världen, nämligen *vetenskapernas tilltagande insteg på det praktiska lifvets område*. Man synes i allmänhet hafva fäst sig vid denna omständighet, eller ock förblandat

den med "publicitetens tillväxt", "upplysningens spridning", och andra ännu mera sväfvande föreställningar. Förhållandet är likväl, att vetenskaperna vunnit en förut opåtanckt hyllning äfven i länder, der man icke känner någon publicitet eller någon upplysning, i den mening som vanligen fästes vid dessa ord.

För att genast inse detta, behöfver man blott erinra sig den ojemförliga mängd kunskaper, som *nu* fordras hos en *militärbefälhafvare*, en *köpman*, en *bergverksägare*, en *fabrikant*, en *possessionat*, en *sjöman*, om han skall förmå att riktigt sköta sitt yrke, mot hvad som var tillräckligt för femtio år sedan, ja, i flera fall, blott för tio.

Militärbefälhafvaren är ej nu mera belåten med kannedom om exercis, reglemente, krigsartiklar och litet taktik. Det nyare krigsväsendets beskaffenhet fordrar dessutom, att han skall äga mer än ytlig bekantskap med flera matematiska och fysiska vetenskapsgrenar, kunna uttrycka sig sammanhängande, ledigt och riktigt i skrift på sitt modersmål och känna flera främmande språk med en viss

färdighet, vara bevandrad i strategien, krigshistorien, m. m.; kort sagdt: en officerare, som nu skall passa för sin plats, nämligen i krig och icke blott inom kasernen och vid paraden, måste i många hänseenden vara en verklig vetenskapsman; också är till och med professorlig grundlighet i vissa ämnen nu mera icke så sällsynt hos militären. Är han sjöofficerare, så ökas vilkoren för hans användbarhet med alla de kunskaper, som fordras af en duglig sjöman.

Inom hvarje *köpmanskontor* med något vidsträcktare handelsrelationer, eller åtminstone hos dess förste bokhållare, hafva anspråken på insigter och färdigheter ökats med världshandelns utvidgning, på ett sätt, hvarom i synnerhet embetsmän och lärde göra sig en alltför lumpen föreställning. Hvar och en begriper, att yrket fordrar fullständig varukannedom och bokhållerifärdighet; men mången af dem, som ännu med förnäm okunnighet betrakta kontoristens föga lysande bestyr, skulle blifva mycket förlågen, om han i hast försattes på en sådan affärsmans plats för en enda postdag, och

mellan postens ankomst och afgang nödgades både genomläsa och högst omtänksamt besvara ett eller annat tjog bref på flera språk, samt för svarens skull eller andra affärsangelägenheter, tillika anställa en mängd invecklade beräkningar, afhandla och öfverlägga med andra köpmän, med mäklare, inländska och utländska handelsagenter och skeppare, samt köpare och säljare i allmänhet. Detta allt förutsätter ett kunskapsförråd, en logisk öfning och en arbetsvana, som utom kontorslifvet träffas sparsamt nog.

Det behöfver ej vidlyftigt omförmälas att en *bergverksägare* nu mera arbetar under sig, som det heter, om han, oberäknadt åtskilliga köpmansfärdigheter, icke äger kännedom i mekanik och kemi; eller att chefen för en större *fabrik* ej heller nu kan undvara samma färdigheter och kunskaper, jemte de till yrket speciellt hörande; eller att den *rationella landthushållningen* förutsätter dels desamma, dels andra insigter, såsom i naturalhistoria, skogsvetenskap, veterinärkonst, m. m., eller slutligen att framgången af *sjömannens* yrke beror på en

mångfaldigt grundligare och mera vidt-omfattande bildning än förr, sedan verldshandeln blifvit utsträckt till andra hemisferers kuster, hvilka före de sednare politiska förändringarne endast voro tillgängliga för deras Europeiska moderländers fartyg.

Till denna massa af *grundligare* kunskap, af mer eller mindre *vetenskaplig* odling, som tiden och omständigheterna ålagt militären och flera förmögna och talrika medborgareklasser att inhemta, vid äfventyr att misslyckas i sina värf, kommer nu det lättare, mera osammanhängande, men ändå icke så ringa förråd af insigter, som dagligen och stundligen preglas i snart sagt alla samhällets öfriga ledamöter, genom tidningar, historiska och politiska romaner samt ströskrifter af alla slag, eller åtminstone genom samtal öfver innehållet af detta slags läsning. Denna läsning eller dessa samtal hafva hos den ojemnförligt största mängden öfvergått till en vana, som nu mera sannolikt är outrotlig. Vexelundervisningen förökar dagligen de med färdighet läsandes antal; stentryckerierna, träsnidarne, stålstickar-

ne sträfva på allt möjligt vis att lätta begripligheten af det lästa, genom upplysningar öfver länders läge, lokalutsigter, naturalster, seder och historia. Resultatet af alltsammans är, att om här än kannstöpes mer och allmänne bland mängden, än någonsin förr, så skulle likväl HOLBERGS för sin tid så träffande "*Politiske Kannstöbere*" nu finna alltför få motbilder i okunnighet och förryckthet. Den folkklass, hvars råhet MACCHIAVELL på sin tid så mycket föraktade, minskas nämligen med hvar dag. Inom ett eller annat årtionde torde den icke komma att bestå af annat än alldeles ohjelpliga dumhufvuden, hvarpå likväl Sverige har mindre förråd än många andra länder, efter folkmängden beräknadt. Såsom en ytterligare följd af denna allmänne bildning, varseblifver man förmågan att uttrycka sig riktigt i skrift vara någonting mycket vanligare nu, än för endast tio år sedan. Konsten att skriva ett förståndigt bref, eller uppsätta en redig berättelse, träffas nu gauska ofta inom samhällsregioner, der man före den tiden nästan alltid kunde i dylika försök

vänta sig bidrag till pekoralsamlingar. Stafningssättet är ej sällan det enda, som ännu röjer författarens eller författarinnans brist på öfning; men det tål rätt ofta jemnförelsen med hvad en man af högre stånd träffar i sin mormors eller stundom sin farfars skriföfningar af samma slag.

Men sedan sålunda både militärembetsmännen och flera talrika klasser bland de näringsidkande nödgas vara utrustade med ett slags vetenskaplig bildning, för att kunna sköta sitt kall: och sedan tillfälle öppnats åt snart sagdt hvar och en inom de annars obildade folkklasserna att förvärfva en mängd för dem nya insigter, jemte färdigheten att dels uttrycka sig i skrift, dels bedöma huru de högre klasserna skriva och tala: sedan går det ej heller an för de *civila embetsmännen*, den inre styrelsens egentliga handhafvare, att längre stadna på den punkt af odling, som fordom ansetts tillfyllestgörande. En myndig min verkar ingenting på den, som märker sig i en afhandlad fråga veta lika mycket eller mer, än minens innehafvare sjelf; ett inveckladt och barbariskt språk, likasom ett frasrikt men innehållstomt,

väcker ingen vördnadsfull häpnad och än mindre beundran; skenet, med ett ord, förmår ej ersätta verkligheten mer inom denna krets, än inom andra. Tomhetens supremati är på återtåg öfverallt.

Ett så märkbart ombyte i allmän bildning, har icke kunnat sakna inflytande på sjelfva samhällsskicket, och ej heller på förhållandet med *Sveriges fyra Riksstånd*, både sinsemellan och till landets öfriga invånare.

I afseende på *adeln* inträffar, samtidigt härmed, dess årligen större öfverlåtelse af jord på ofrelse händer. Inom 16 år steg afyttringen till ett värde af nära tio millioner Rdr B:co, och på det sednaste af dessa år ensamt till mer än en million. Det har blifvit uträknadt, att en oafbruten fortsättning i samma förhållande skulle kunna göra adelns hela fastighet till ofrelse egendom inom 60 år. Häraf tycks visa sig att Svenska adeln i allmänhet icke mer är rik, eller åtminstone icke allmänt ökar sin förmögenhet. De mycket stora jordägarna inom detta stånd äro nu få, fideikommissarierna än färre, och då den delbara egendomen sking-

ras ytterligare vid hvarje arfskifte, så är en oupphörlig minskning af adelns förmögenhet den lätt beräkneliga verkan häraf. Adeln har derföre, mer än någonsin förr, börjat se sig om efter utkomst i statens tjenst. Men styrelsen nödgas redan, med åsidosättande af bördens vederlag, fordra en förr ovanlig bildning hos den militäre embetsmannen, och samma fordran torde ej länge kunna kringgås inom *någon* krets af embetsmannahierarkien. Äfven den besutna adeln måste, å sin sida, såsom bergverksägare eller rationell landthushållare, följa samma riktning. *Detta flyttar hela adeln på en annan grund än bördens*. Man ser derföre ock nu ett stort antal adliga ynglingar förbereda sig för framtiden alldeles som de ofrelse, vid offentliga undervisningsanstalter, militärläroverk, bergsskolor, landtbruksinstitut, ja till och med handels- och slöjds-kolor, och det med ett nit, som röjer att deras föräldrar och målsmän icke mera påräkna samma verkan af blotta bördens till förmån för sina barn och myndlingar, som möjligen kommit dem sjelfva till godo, och att de ej

heller förespeglat dem någon säkrare grund för deras framtida lycka, än den personliga skickligheten och omtanken. Men detta för den uppvexande adelsgenerationen alldeles nya uppfostringssätt måste oundvikligt utrota den söndring, som på en annan bildningsbana underhållits emellan de till väldet födda och de till intet värde födda, hvarom vi förut nämnt, såsom varande både en följd af det adliga slägtväldet och ett vilkor för dess upprätthållelse *). Den unge adelsmannen befinner sig nämligen vid dessa läroverk ej längre afsöndrad på informationsrummet i sällskap med några syskon eller släktingar och ett slags domestik till lärare, hvilken eleverna öppet eller hemligt förakta. Han står tvärtom på samma linea med en mängd ofrelsekamrater, utan andra företrädesrättigheter, än dem han sjelf förvärfvar genom sin flit och sina anlag. Hvad han derunder börjar uppskatta hos sig sjelf, kan han ej fränkänna ett värde hos andra, utan afseende på innehafvarens namn eller härkomst. Redan har en mängd af den yngre adeln genomgått denna nya

*) Sid. 9 o. f.

uppfostran. När den nu uppvexande inträdt i mannaåren, beledsagat de fordna traditionernas vårdare till deras hvilorum i familjgrifterna, och antingen röjt sig väg på embetsmannabanan genom egen skicklighet och sjelfförvärfvade kunskaper, eller såsom näringsidkare hunnit inveckla sig i de nuvarande ofrelseintressenas tusenfaldiga förhållanden: då består *pluraliteten* ibland Sveriges adel af ett antal män, hvilka hafva sin börd att tacka för litet eller intet, men sig sjelfva för allt, och hvilka derföre, så som det vanligen händer vid jemnförelsen af det ärfda och det sjelfförvärfvade, måste skatta det sednare högt och det förra obetydligt. Minnet af förfädrens namn och bedrifter, i fall de förra voro verkligen historiska och de sednare verkligen ärofulla, skall då för dessa män endast blifva en romantisk saga från forntiden, ungefär som man kan föreställa sig att en *Nordamerikansk* HAMILTON eller DOUGLAS eller RAMSAY, o. s. v. betraktar saken, när han med det ärfda sköldemärket förseglar ett bref på sitt handels- eller brukskontor.

Men adelns *slägtvärde*? Dermed torde

det vid den tiden vara förbi, på högst fredlig väg och icke blott i orden, utan äfven i sjelfva verket. Sannolikt äger den då *allmänligen* helt andra förtjenster att göra gällande än sin börd, och *behöfver* ej åberopa denna inför ett slägte, hvilket långt mindre än nutidens lärere kunna begripa ett sådant skäl. Men en dylik adel kommer lika litet att lägga hinder i vägen mot *förtroendets* välde, som mot *ordningens*.

"Det är en spådom, en framtidsdröm!" skall man säga. Må vara! Men när någon beräknar ställningen hos Jupiters månar om ett eller annat halfsekel härefter, så är det också en spådom, en framtidsdröm. Den ena kalkylen grundar sig icke på mindre gifna facta, och knappast på mindre säkra verkningar än den andra; och stiger ingen komet upp i öster, att draga ett långt streck öfver räkningarne, så torde begge, till resultat om ej till tid, vara lika tillförlitliga.

Presteståndet och *Borgarståndet* synas icke komma att lägga något väsendtligt hinder emot upphörandet af adelns *fordna* anspråk på makt till följd af börd,

eller, med andra ord, emot slägtväldets försvinnande *omkring* tronen, så snart pluraliteten af adelns egna ledamöter upphört att bygga sitt välstånd på denna med tid och omständigheter mer och mer oförenliga grundval. Begge dessa stånd hvila på andra grunder och äga för så vida ett motsatt interesse. Det enda interesse, som de hittills haft gemensamt med adeln, är sjelfva ständsrepresentationen, eller egentligen den så kallade *fyrdelningen*. Meningarne om det obäkliga i ett så beskaffadt representationsmachieneri och om omöjligheten att dermed uträtta hvad som vanligen väntas af en representation, äro dock nu mera så litet delade, att dess definitiva upphörande eller väsendtliga modifierande svårligen lärere kunna uppskjutas längre än till nästa riksdag. Men med denna förändring har äfven den ofvannämnda och enda gemensamheten af interessen försvunnit, och vägen för idéväldeas fullständiga öfvervigt *nedom* tronen, är sedan fri. Mycket kommer nu an på huru förberedelserna härtill vidtagas vid *innevarande* riksdag. Dessa måste lämpas efter omständigheter

nas kraf, vida mer än efter vissa abstrakta begrepp; hvarom icke, så torde Sverige ännu länge få behålla de med skäl mest klandrade formerna i dess samhällsordning, jemte faran för alla deras äfventyrliga följder.

Om nämligen förslagen till representationsförändringen icke inom den nya representationen försäkras åt *Bondeståndet* dess förut vanliga sjerdedels röst, och detta med *fullkomlig visshet*, så möta sannolikt de största hindren emot förslagens antagande på ett håll, der de i allmänhet minst förväntats. Orsaken är den högst egna samhällsställning, hvilken *Bondeståndet*, såsom stånd betraktadt, intager i Sverige, och hvilken icke äger någonting motsvarigt i något annat representatift samhälle. Hvar helst ofrelse jordbrukare annars deltaga i representationen, uppträda de antingen blott som representanter af jordbruket eller blott såsom medborgare i allmänhet; i Sverige representera bönderna deremot icke ensamt jordbruket, utan derjemte ett från alla andra, adliga, presterliga och annars ofrelse jordbrukare noggrannt åtskildt stånd,

med ett ord en *kast* och ett *slägtvälde*, som är talrikare och i massa förmögnare jemnförelsevis till den öfriga befolkningen, än något slägtvälde i något annat land. Denna egenhet, eller ensidighet, om man så vill, skulle kunnat undanrödjas af 1809 års grundlagsstiftare, om de i bondeståndet inrymt *alla* förut orepresenterade jordbrukare, således äfven de så kallade "ofrelse ståndspersonerna på landet": hvarigenom den oformligheten tillika hade undvikits, att nyssnämnda stora del af landets förmögnare invånare förblef orepresenterad, och, med det enda undantaget af ofrelse brukspatroner, befinner sig så ännu. Men detta hade varit en väsendtlig statsförändring: och vi hafva redan anmärkt att grundlagens stiftare förändrade ingenting väsendtligt. De fastställde tvärtom att ståndet skulle bestå blott af "*Allmoge*", och att ingen kunde af den till riksdagsman väljas, som förut tillhört något annat stånd eller innehafvt ordinarie beställning i rikets tjenst. Härigenom voro ståndspersonerna på landet alltså formligen uteslutna från representationen. Detta skedde, som det kal-

lades och sedermera ofta omsagts, för att hålla ståndet "rent": och det var ej svårt att förmå allmogen att med ifver omfatta denna åsigt, genom förespeglingen att den sjelf kunde annars komma att till det mesta representeras af ofrelse ståndspersoner, ofta kända under namn af "halfherrar" och såsom sådana stundom ovänligt ansedda bland sina grannar af det egentliga bondeståndet. Skälet lät då höra sig, och vann gehör. Mindre lättfunnen syntes grunden till det stadgandet, att endast kronobönder, kronoskattebönder och frelseskattebönder, men icke frelsebönder, fingo representera eller representeras — det är först vid innevarande riksdag, som de sistnämnde tillträdt denna förmån. Vid noggrannare jemnförelse lempar likväl det sednare stadgandet en nyckel, till förklaringen af det förra. Det tycks att man 1809, så väl som under frihetstiden och allt framgent, velat i Bondeståndet äga en ödmjuk och lättstyrd beskattnings- eller voteringshop, hvilken derföre borde utgöras af icke blott de *minst förmögne*, eller som oftast vill säga det samma, mest skattebetungade bland ofrelse jordägare,

utan äfven af de *minst insigtsfulle*: af dem, som genom det trägnaste arbetet för sin lifsbergning skulle vara mest hindrade från någon ledighet att förvärfva insigter och själsodling, och att tillika hålla dem vid sitt representationsbestyr fullkomligt afsöndrade från alla de ofrelse jordägare, hvilka såsom tjenstemän, eller i andra samhällsförhållanden än deras närvarande, kunnat förvärfva större insigter och mera bildning. För att ändå icke låta det sålunda "rent" hållna ståndet blifva alldeles redlöst under riksdagarne, stadgades vidare att Konungen borde, för detta enda stånd, tillförordna en Sekreterare, hvilken ägde att "*biträda ståndets Talman vid målens behandlande*" och "*göra påminnelser, om något mot Grundlagarne skulle försökas*": alltså ett slags *Mentor* eller *förmyndare*, både för talmannen och hela ståndet. Någon-ting dylikt företogs ej med de andra stånden. De fingo välja sina sekreterare sjelfva, och dessa deras tjenstemän skulle råka illa ut om de understode sig något sådant rådgifvare- och förmyndarebestyr, som blef bondsekreteraren grundlagsenligt

föreskrifvet. Bondsekreterarens förmyndarevård åsyftade uttryckligen att förekomma "försök emot grundlagarne"; men mot sådana försök ägde ju alla ståndens *ordförande* (Landtmarskalken, Erkebiskopen, Borgerskapets och Bondeståndets Talmän) ett verksamt medel, i deras rätt och pligt att vägra proposition?... Då man nu icke rimligen kan hos bondeståndets ledamöter förutsätta större lystnad att göra försök emot grundlagarne, än hos de andra ståndens, och ej heller hos bondtalmannen någon större böjelse att se igenom finger med dylika försök, än hos landtmarskalken, erkebiskopen och borgartalmannen; kort sagdt, då man saknar alla rimliga skäl att mera betvifla bondeståndets goda *vilja* i afseende på grundlagarne, än de andra ståndens; så återstår ej annan grund för behovet af en särskild uppsyningsman öfver detta stånd, än ett tvifvel på ståndets och dess talemans *begrepp* och på dess *kunskap om grundlagarne*, hvilket tvifvel således icke kom i fråga mot de andra stånden. Om någonting röjer huru enfaldigt och omyndigt man 1809 tänkte sig detta stånd för all framtid, så

är det detta tvifvel. Men då man med flit så bestämde representantvalen för bondeståndet, att ett dylikt tvifvel kunde förutsättas fortfarande allt framgent, så röjer sig tillika, att den så kallade renhållningen ytterst åsyftade att för all tid qvarhålla detta talrika stånd i en tjänande och budbärande ställning, dels under styrelsens agenter, dels under representanterna i de två stånd, hvilkas ledamöter i samhällslifvets vanliga förhållanden anses mest inverka på allmogen, nämligen adeln såsom jordägare och presterna såsom religionens vårdare. Bondeståndet skulle, om allting hade utvecklats sig efter grundläggningen, förblifvit en medgörlig votersmachin för lagar, dem det ej var ämnadt att begripa, och skatter dem det företrädesvis var ämnadt att betala. Det skulle blifva hvad MACCHIAVELL så riktigt kallade "*pack*", och kunna för alltid så behandlas, enligt hans reglor.

Med bevarandet af ståndets renhet såsom stånd, d. v. s. dess sammansättning blott af allmoge, lyckades saken förträffligt. I afseende på den tjänande och beröende skepelsen såg den lika lyckad ut,

för en tid. Väl förrådde enskilda representanter ibland allmogen snart nog, att de betraktade sitt stånd och sitt representantkall ur en annan synpunkt; men dels blefvo de tidigt martyrer för sin tro, såsom MATS PERSSON: dels läto de af politikens irrsken hänföra sig till öfverdrifter, såsom OXELBERG, m. fl. och föllo, lätta rof för den slugare beräkningen: dels offrade de, såsom ANDERS DANIELSSON, en hel mödosam lefnad i nästan fruktlös kamp för hvad de ansågo godt och rättvist, sjelfva betraktade nästan som upprorsstiftare, af det vid sådana bönder ovana Sverige. Men dessa voro de gamle och omgåfvos af de gamle. Tretio år hafva under tiden hunnit förflyta: grundlagen har nu uppnått denna ålder. På tretio år hafva många, som kring hans vagga voro de visaste, hunnit församlas till sina fäder, och de som då voro barn, ynglingar och unge män, om tio, femton, tjugofem år, hafva blifvit mogna, erfarna, mångbepröfvade. En del af dem hafva nalkats livets höst och vinter under riksdagsstriderna, eller åtminstone hört berättelserna derom alltifrån

sin ungdom lifligare föredragna, än det skedde i någon förfluten tid sedan många århundraden tillbaka. Omständigheternas tvång har nödgat mängden, mer än någonsin, att hafva öppna ögon på allmänna förhållanden. Sålunda har denna mängd, genom händelser, som icke kunna sägas vara någon individs eller något partis verk, drifvits igenom ett slags politisk vexelundervisningsskola, och påtvingats insigter och åsigter, om hvilka fäderna icke hade någon aning. Fastän oförändradt bestående af rena bönder, har bondeståndet härigenom fått en annan samhällsställning, än det måhända innehaft sedan odalböndernas tid. Det hade väl aldrig förlorat medvetandet om sin öfverlägsenhet i antal eller fysisk styrka; men det känner nu äfven ganska allmänt sin moraliska makt, såsom innehafvare af en fjerdedels röst i representationen, och vet att det endast behöfver samdrägt inom sig och försigtighet utom sig, för att göra denna makt gällande. Bland dess representanter finnes ingen, som, i fall *nu* en förmyndare föresloges för ståndet, icke skulle med förakt afvisa

ett sådant tillbud: der finnes sannolikt icke någon, som ej är väl bevandrad i grundlagarne och dessas tillämpning vid riksdagsförhandlingar: få, som ej genomskåda det väsendtligaste i en mängd statsförhållanden, hvilka för "revolutionsriksdagens" bönder i allmänhet voro hieroglyfer: knappast någon som ej sjelf kan skriva sina anföranden ganska riktigt, eller åtminstone bättre än förr bedöma dem som stickas honom i händerna. Än mer: bondeståndets ledamöter vid nuvarande riksmöte synas lärt sig inse att talarrens och representantens sanna styrka icke ligger i de skarpa orden och de klingande fraserna, utan i de klara slutledningarne, de träffande och egentliga men sansade uttrycken och de sjelfständiga besluten. Och likväl är det allmoge, "ren" allmoge, just sådan som 1809 års män ville hafva den, hvad sjelfva ståndet beträffar. Det är blott insigterna och åsigterna som blifvit annorlunda. — Hvad har verkat denna förändring, om hvilken grundlagens stiftare icke synas hafva drömt, och hvilken, till denna grad hos denna afsöndrade folkklass, skulle kunnat förekommas, om

de *genast* infört *folkrepresentation* i stället för *ståndsrepresentation*? Hvem, utom tiden och omständigheterna, skaparne af allt samhällsskick i vårt land. Sådant detta visar sig, står det nu, som alltid, på historisk grund. Det är förjäfves att ifrån ingifvelser af demagoger, huru talrika de må tänkas, vilja härleda hvad som åstadkommits genom en fortsatt nationaluppfostran, medelst *sakförhållanden* påtvungen hela den generation, som mognat under ett tredjedels århundrade. Inga demagogiska anslag kunna hålla tillsammans eller fullföljas konsekvent för en så lång tid: denna ihärdighet tillhör blott aristokratien eller någon annan sluten korporation, inom hvilken uppfostran, i korporationens anda, kan ersätta de hädangående med lika sinnadt utbildade efterträdare. Men nu har allmogen sjelf, genom verkningarne af 1809 års grundlag, blifvit förvandlad till en korporation, en särskild kast, eller rättare ett slägtvälde, som har sina traditioner, och derföre, sedan det en gång börjat få ett klarare begrepp om sin ställning i samhället, kommer att, på

korporationers vanliga sätt, ihärdigt fortpanta detta begrepp inom kasten. Sverige visar härigenom det sällsamma fenomenet af ett *demokratiskt* slägtvälde, hvartill något motstycke, i jemnförlig skala, icke träffas någonstädes, om ej hos Baskerna; med den skilnad likväl att då Baskerna fortfarande beherrskas af sina prester, beror Svenska presterskapets inflytande hos Svenska allmogen mindre än någonsin på religionsbegrepp, utan på den öfverlägsenhet, som högre och vidsträcktare insigter måste göra gällande hvar som helst. Ty värr har äfven detta stånd fått ett privilegii-interesse: väl ett inbilladt, som så många andra, men med hvars tillhjälp mången ändå tror ståndet kunna ledas länge ännu, af dem som riktigt förstå att handhafva denna tygel på dess sjelfständighet. Detta interesse är *husbehofsbränningen*. Så länge Sveriges allmoge icke äger upplysning och sjelfbeherrskning nog, för att afkasta en dylik boja och allt hvad dermed är förknipadt: så länge dess pluralitet verkligen tror att jordbrukarens bestånd hvilat på denna förderfliga binäring, hvilken all-

mogen fordomdags hvarken behöfde till sin trefnad, eller ens kände: så länge torde bondeståndets vederdelomän alltid påräkna en skara säkra bundsförvandter i lyftpannorna. Lyckligtvis har deras biträde ej blifvit anlitat vid innevarande riksdag. Styrelsens förslag innehåller ingenting för dem hotande; och hvad enskilda motionärer framställt torde ej vinna tillräcklig uppmärksamhet, för att störa öfverläggningar af mera vidtomfattande art.

Undantager man nyssnämnda ständsinteresse, hvars kämpar i alla fall glesna med hvar dag, för den lugnare öfvertygelsens och det allmänna tänkesättets öfvermakt, så har äfven bondeståndet nu visat sig innehafva den politiska fullmyndighetsålder, som kan medgifva det att ingå på en förändring i representationen, utan farhåga att bortslösa sin närvarande fjerdepart deri; förändringen må i öfrigt ske ständsvis eller genom införande af gemensamma val. Bibehålles ständsrepresentationen, så kan bondeståndet tryggt inrymma de ännu orepresenterade bland sig, om det så vill. Såsom i alla fall mångdubbelt talrikare, kan det aldrig af

dem blifva öfverröstadt. Införes åter en allmän representation, så äfventyra bönderna ännu mindre någon afkortning på sin fjerdedel i representationen, med vilkor blott att valen ske omedelbart, så att allmogens röst blir hörd, och ej genom elektorer, hvarigenom intrigen, i sådant fall, kunde banas insteg. Allmogen har vid valen af sina nuvarande riksdagsmän fullkomligen ådagalagt att den ändtligen förstår vigten och betydelsen af sina val; och när denna insigt en gång är spridd ibland så många, kan den ej mera gå förlorad, äfven under ett förändradt representationssätt. Den farhåga, som icke saknade grund 1809, och därför kunde med så mycken framgång då begagnas, har vid slutet af 1839 visat sig fullkomligen ogrundad.

Mer än man vill tillstå, är vägen alltså banad i Sverige för ett samhällsskick, som kan grundas ej mindre på *förtroende* än på ordning. Den har jemnats utan konst, af tidens och händelsernas egen makt, genom en "långsamt mognande öfvertygelse" hos dem som nu inverka på samhällets angelägenheter. Den

vidgar sig synbart för att lemna tillträde åt andra, som rättvist äga anspråk på samma utrymme för sin verksamhet. Ståndsfördomarne, det svåraste hindret på denna väg, hafva fallit eller så försvagats, att de föga mer utgöra något hinder. Vål finnas ännu många män från den fordna tiden, som upprigtigt hylla dessa fördomar såsom osvikliga sanningar; och det ges andra, från samma tid, som utan att hysa lika fast tro på dessa fördomars sanning, ändå förlita sig på deras fortfarande helgd i hopens ögon och deras brukbarhet nu som i förflutna dagar; men det yngre släktet låter ej störa sig mera genom dessa forntidens män. Så har det alltid varit i den Europeiska världen; ty annars skulle ingenting der hafva förändrats under tidernas lopp; och utan tvifvel förforo de nu gamle på samma sätt i sin mannaålder. Men ett nutidens lynnedrag, som så ofta stöter och sårar, och ej sällan väcker ett motstånd hvilket annars skulle uteblifvit, är de nu yngres osed att håna de gamles tro, när de ej förmå omvända dem till sin; sådant är grymt, obilligt och ända-

målsvidrigt. Litet tålmod blott och dessa röster från fordom äro tysta för alltid, eller höras endast svagt ifrån ålderdomens hvilostol, men finna intet genljud och mana ej till svar i nationens rådsförsamling.

Tålmod påkallas dessutom genom de i nationens lynne grundade vilkoren för alla förändringar härstädes. Intet exempel visar att sådana någonsin vunno framgång i Sverige, innan tiden hade röjt dem nödigt utrymme och allmänna tänkesättet stod beredt att leda och understödja dem. Det synes lyckligtvis omöjligt hos oss, att i språng eller på revolutionär väg åstadkomma någonting, så som det stundom sker utrikes. Sådant är utan tvifvel tråkigt för mången ärelystnad eller fåfänga; men nationen betryggas derigenom mot de olyckor, som så ofta åtfölja dylika skakningar och dem vårt land måhända icke skulle kunna underkastas utan äfventyr för dess sjelfständighet. Man förvillas blott af utseendet när man någon gång i Sveriges häfder tycker sig se att en genomgripande statsförändring tillkommit brådstörtadt; katastrofen var kanske några veckors eller

timmars verk, men förberedelserna hade medtagit lika många årtionden. Så var Danska öfvermaktens fall ett af allmänna tänkesättet ganska länge insedt behof, innan Gustaf Wasa uppträdde mot Christiern II. På samma sätt förhöll det sig med Carl XI^s enväldsmakt, med frihetstiden, med Gustaf III^s revolution, med 1809 års statshväfning. Äfven vid innevarande riksdag kommer ganska säkert ingenting annat att lyckas, än det småningom förberedda, ehuru detta ej är denna gången så litet. Men om, hvilket lätt kan förutses, denna riksdag äfven misslyckas i ganska mycket som af den blifvit påräknadt, så torde man efteråt finna att orsaken icke var någon annan, än otålighetens förhastande att vilja uträtta allt på en gång och utan att afvakta tid och omständigheter samt taga medel, utrymme och tänkesättens utvecklingsmått med i räkningen.

Å en annan sida uppställer denna långsamhet ett säkert värn emot det Svenska samhällsskickets återskridande inom någon redan öfverkommen utvecklingsgräns. När dylika förändringar i andra länder stun-

dom ske likasom genom en stöt eller en häftig undanskjutning af det föråldrade, så föregå de hos oss genom en långsam skrufning; men då det blott undanstötta eller undanskjutna ofta kan på samma häftiga sätt stötas eller skjutas tillbaka, så håller skrufven orubbligt emot på den punkt dit han en gång hunnit, och trotsar stöten. Gustaf Wasa insåg ganska väl denna egenhet hos Svenska nationallynnet, när han införde religionsförändringen: han begagnade öfvertygelstens makt, och lyckades. Sigismunds försök att våldsamt återställa katolicismen, fick ingen annan följd än hans och hans ätts förlust af tronen, och i Christinas tid var återskridandet i denna riktning så omöjligt, att hon nödgades inskränka det till sig sjelf. Det adelsvälde, som tycktes återkomma med den så kallade frihetstiden, var ej detsamma, som störtades af Carl XI: skrufven hade väl hvälfst sig än en gång åt samma sida, som under Carls minderårighet; men den låg ej mer i samma gängor, utan någon steg längre fram: jemte adeln såg man nu äfven *borgareståndet* få en betydelse inom re-

presentationen, som det saknade under den förutgående perioden, och som sedan ökades än mer under Gustaf III. Dennes och hans närmaste efterträdares envælde var helt annat än Carl XI^s och Carl XII^s; jemte godtycket herrskade nu lagen, vida mer än någonsin då. Efter 1809 års statshvälfning har *bondeståndet* småningom uppnått en vikt, som det på intet vis ägde under frihetstiden, och i närvarande ögonblick bebådar allt att stunden nalkas, då äfven den orepresenterade delen af nationen skall tillerkännas en röst vid lagstiftningen, likasom att slägtväldet nedom tronen sannolikt kommer att vid den nu levande generationens bortgång utbytas emot ordningens och förtroendets odelade makt.

Efter dessa förändringar befinna sig Skandinaviska halföns invånare på ömse sidor om fjellen i samma politiska ställning, hvad det hela af deras inre samhällsskick beträffar, huru åtskilda än sjelfva de yttre statsformerna möjligen komma att förblifva.

Det föregående är blott ett utkast, en samling facta, hvaraf Läsaren kan själf draga de praktiska slutföljderna vid passande tillfällen. Tiden har inträdt att ur verklighetens synpunkt och efter häfderernas ledning, en gång visa *utan förbehåll, men lugnt och opartiskt*, hvar grunden till alla tvister emellan styrande och styrda, angående statsformer, egentligen befinnes: att frågan dervid ytterst är om slägtväldets och ett eller flera idéväldens öfvervigt*): samt att det förra, hvilka bemödanden som än må göras för dess upprätthållelse, är ohjelpigen på återtåg för de sednare. Vid dessas betraktande har ej heller bordt förtigas, att af de hittills bekanta deribland finnes ett, det yngsta till härkomsten, hvilket ej utan ytterlig varsamhet kan inlåtas i något samhälle, som har omtanka för sin framtid och efterkommandes rätt.

*) Af den så kallade nepotismen, eller slägtbefordringarne inom Kyrkostaten, och af Nordamerikanernas omsorgsfulla lagstiftning emot fideikommissar, ådagaläggas att de rena idéväldena alldeles icke göra något undantag ifrån den allmänna regeln.

Af lagstiftaren torde de här anförda facta kunna begagnas såsom uppskattningsmått för beståndet af hans egna verk, emedan detta naturligtvis blir olika om de uppföras på en svigtande grundval eller på en fast. För den åter, som blott på afstånd betraktar samhällsutvecklingens stora uppträden, torde den här antydda, oinskränkt och ej ensidigt historiska ståndpunkten vara den bästa, ty det är den menkligaste: samhällsutvecklingens motståndare väcka der mera deltagande än förbittring, derföre att åskådaren äfven ser den hala brant, hvarpå de kämpa, och märker att de offra sina bästa krafter för en sorglig, kauske hånad ålderdom. Sedda från samma ståndpunkt, förorsaka det bättres delvisa nederlag föga bekymmer, ty framskridandet i det hela undanskymmes ej der; och lika litet bländas man der af skenbara framsteg.

Det ämne, hvars grunddrag här blifvit framlagda i en kort öfversigt, kunde för öfrigt fylla två eller tre tjocka böcker, om det skulle behandlas utförligt, som man säger, och med biträde af "allmänna

principer", reflexioner, speciella tillämpningar, och så vidare. Påkallar det en dylik behandling, så finnes utan tvifvel någon, som drager försorg derom.

